

Een kasteelruïne om de hoek

*Wat betekenen kasteelruïnes voor
omwonenden en hoe wensen zij de
ruïne in de toekomst te beleven?*

Maike Feltmann

Wijk bij Duurstede, december 2011

Nederlandse kastelenstichting

Markt 24
3961 BC Wijk bij Duurstede
T 0343 578 995
F 0343 591 403
E info@kastelen.nl
■ www.kastelen.nl
■ www.kastelenbeeldbank.nl

Serie NKS-rapporten, deel 10.
Onder redactie van F. Vogelzang.

In deze serie verschenen eerder:

- Deel 1 - Heden en verleden, *Religieuze herbestemming van kastelen en buitenplaatsen in Noord-Brabant*, Marloes Vrancken, juni 2009.
- Deel 2 - Beter beleven van erfgoed, *Een onderzoek naar de informatiebehoefte over kastelen*, Josephina Kuypers, Susanne Wiss, november 2009.
- Deel 3 - Een toekomst voor een verdwenen verleden, *Kasteelplaatsen in de Provincie Utrecht*, Ben Olde Meierink, Fred Vogelzang, april 2010.
- Deel 4 - Onbekend maakt onbemind, *Evaluatieonderzoek Meldpunt Bedreigde Kastelen*, Lisette Vos, april 2010.
- Deel 5 - 'Open de poort!', *De NKS als steunpunt voor provinciale kastelenstichtingen*, Joost Boomsma, Carmen Gierveld, Michiel Huisinga, Lienke Vendrik, april 2010.
- Deel 6 - Kastelen Herbestemd, *Kastelen en buitenplaatsen als instelling voor geestelijke gezondheidszorg*, Lisette Vos, oktober 2010.
- Deel 7 - Warning - Do (not) Enter, *De publieksontsluiting van kasteelruïnes in Nederland*, Vera Driessen, augustus 2010.
- Deel 8 - Vernietiging en wederopbouw, *Nederlandse kastelen en buitenplaatsen tijdens de tweede wereldoorlog*, Mariëlle Bakker, augustus 2011.
- Deel 9 - De beleving van kasteelruïnes in Nederland, *Hoe beleven bezoekers kasteelruïnes en wat zijn hun wensen voor de toekomst?*, Michiel van Ginkel, september 2011.

Omslag & rapportontwerp: Veronica Dénis, Nika Grafische Vormgeving.
Vormgeving: Alphons te Beek.

© Nederlandse Kastelenstichting, Wijk bij Duurstede, december 2011.

Inhoudsopgave

Voorwoord	■	5
Samenvatting	■	7
1 Inleiding	■	11
2 Theoretisch kader	■	15
2.1 Wat is een kasteelruïne?	■	16
2.2 De relatie tussen ruïnes, cultureel erfgoed en cultuurhistorische objecten	■	16
2.3 Gebruik en functies van kasteelruïnes	■	17
2.4 Waardering	■	18
2.5 De toekomstmogelijkheden voor kasteelruïnes?	■	18
3 Conceptueel model & onderzoekshypotheses	■	19
4 Onderzoeksopzet	■	20
4.1 Locatie en tijdsbestek	■	22
4.2 Onderzoeksgroep	■	25
4.3 Methodologie	■	26
5 Overzicht geselecteerde ruïnes	■	27
5.1 Duurstede	■	28
5.2 Brederode	■	29
5.3 Mathenesse	■	30
6 Analyse	■	31
6.1 Uitvoering	■	32
6.2 Kenmerken van de respondenten	■	35
6.3 Huidige gebruik van de ruïne door de respondenten	■	37
6.4 Rol van de ruïne voor de respondenten	■	39
6.5 Huidige beleving van de ruïne en de waardering daarvan	■	42
6.6 Wensen voor de toekomst voor de kasteelruïne	■	45
6.7 Samenvattend per ruïne	■	48
7 Conclusie en aanbevelingen	■	51
Conclusie deelvraag 1	■	54
Conclusie deelvraag 2	■	57
Conclusie deelvraag 3	■	61
Aanbevelingen	■	65
Slotbeschouwing	■	67
Bronnen & Bijlagen	■	68
Literatuurlijst	■	68
Bijlagen	■	69

Voorwoord

Bijna net zo moeilijk al het besluit met welke Master ik mijn studie wil gaan vervolgen, was de keuze voor het onderwerp van mijn these. Na een aantal (totaal verschillende) onderwerpen te hebben overwogen, kreeg ik te horen dat de Nederlandse Kastelenstichting opzoek was naar studenten die in de vorm van een stage onderzoek wilde doen naar de beleving van kasteelruïnes. Het feit dat dit onderzoek gebaseerd was op een concrete, maatschappelijke vraag maakte het extra aantrekkelijk, want, zo hoopte ik, hierdoor zou mijn thesis niet zomaar in een bureaula terecht zou komen (tenminste, dat hoop je dan maar).

Gaandeweg heb ik wel gemerkt dat het heel anders is dan wanneer je als student een onderzoekje doet, puur omdat het een opdracht voor je studie is. Bij het 'echte' onderzoek heb je te maken met veel belanghebbenden en daar door ook veel verschillende ideeën die allemaal met elkaar gecombineerd moeten worden, al lijkt dat soms wat lastig. Ik wil daarom ook graag een paar mensen bedanken die mij daarbij hebben geholpen. In eerste instantie Bouke van Gorp, mijn begeleider vanuit de universiteit die er voor heeft gezorgd dat het onderzoek toch de vorm bleef houden, en aan de eisen voldoet van een bachelorthesis. Ook heeft zij mij erg goed op weg geholpen met de eerste literatuur en haar opbouwende kritiek. Op de tweede plaats wil ik graag Fred Vogelzang bedanken, mijn begeleider vanuit de Nederlandse Kastelenstichting. Hij heeft er voor gezorgd dat het schrijven van deze thesis meer was dan laten zien wat ik de afgelopen drie jaar heb geleerd. Hij leerde mij kritisch naar mijn eigen werk te kijken en er meer uit te halen dan ik er een eerste keer instopte. Ook ben ik hem dankbaar voor zijn flexibele houding waardoor ik mijn eigen ideeën van hoe ik mijn thesis er uit wilde laten zien in dit onderzoek kwijt kon. Naast Fred kan ik ook Ben Olde Meierink niet zonder dankwoord passeren. Ben, bedankt voor alle goede tips, je kritische blik en het meedenken. Voor de rest ben ik alle medewerkers bij de Nederlandse Kastelenstichting erg dankbaar voor de gezelligheid tijdens de lunch op donderdag, de hulp met computer en printers en niet te vergeten het lekker ijsje dat ze me kwamen brengen tijdens het enquêteren.

Ik ben niet alleen goed geholpen door deze 'specialisten' op het gebied van beleving en kasteelruïnes. Ook mijn vader wil ik danken voor zijn 'ontstoevende' ideeën. Op de momenten dat ik het gevoel had tussen verschillende belangen in te staan, of in de knoop zat met het theoretisch kader en de analyse op een lijn te krijgen kon hij me helpen het onderzoek bij me zelf te houden en toch de juiste keuzes te maken. Door zijn kennis over (wetenschappelijk) schrijven terwijl hij niet 'gekleurd' was door kennis over ruïnes of kastelen gaf hij verhelderende blikken. Dan is er ook nog mijn lieve vriend Bas die ik wil bedanken voor het opofferen van een van de eerste zondagen toen het weer lekker weer was, om met mij enquêtes af te nemen in Schiedam. Op die zondagmiddag kwam er een vrouw naar me toe die net door Bas ondervraagd was, om me succes te wensen met dit onderzoek, en dat ik maar geluk had met zo'n vriend die me een middag wilde helpen! Ik geef die vrouw helemaal gelijk!

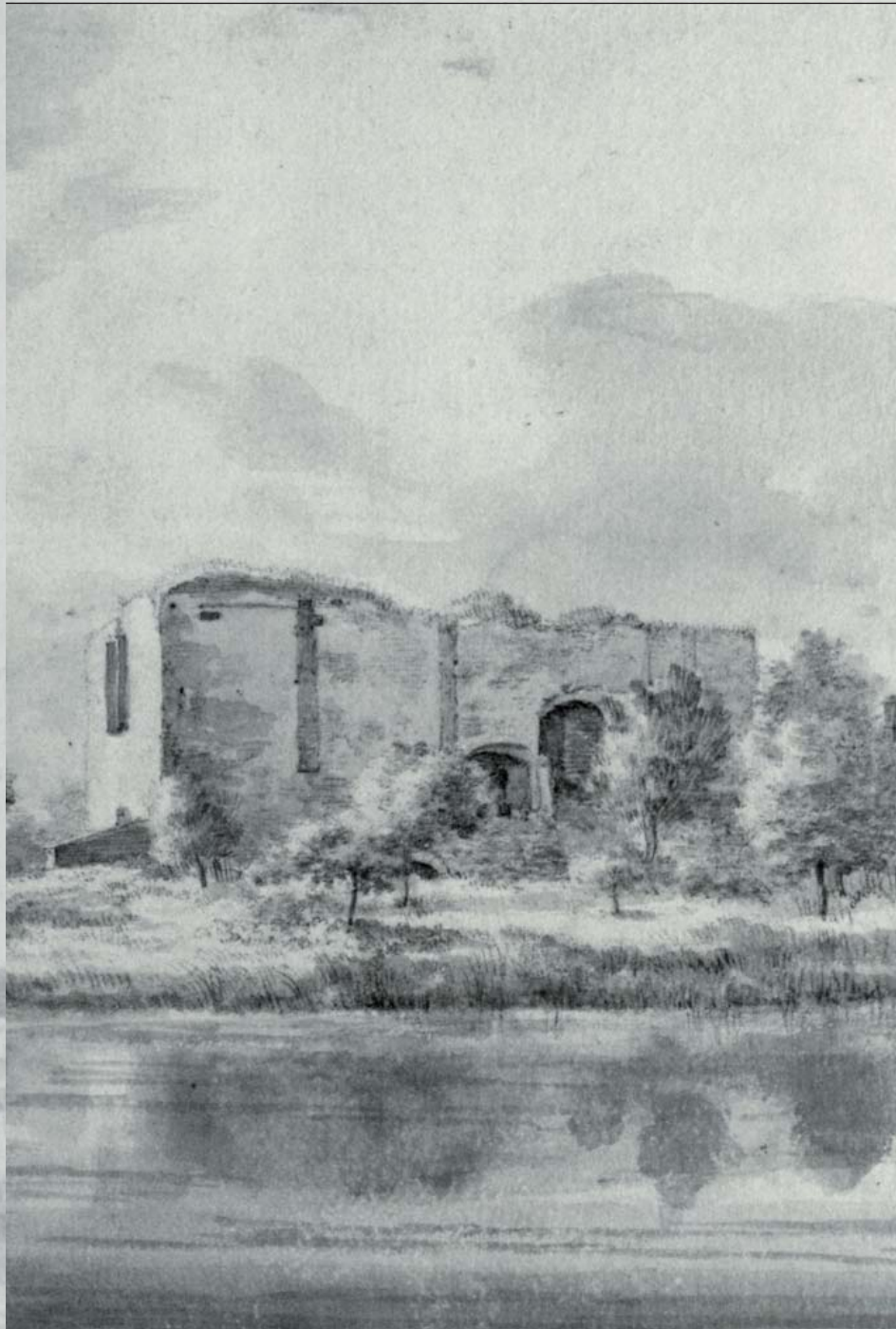
Tot slot wil ik deze mevrouw en alle 93 andere respondenten bedanken voor hun enthousiasme bij het beantwoorden van de vragen en alle andere verhalen die opborrelde tijdens onze gesprekjes.

Mede door de hulp en het enthousiasme van de boven genoemde personen heb ik dit onderzoek tot een mooi einde weten te brengen. Ik ben er erg tevreden over en hoop dat de Nederlandse Kastelen Stichting, en later de Rijksgebouwendienst hier hetzelfde over denken.

Anne Maaïke Willemijn Feltmann

Hilversum, 30 juni 2011

Samenvatting

Mathenesse. Tekening van Roelant Roghman, 1646-47.

Onderzoeksdoel en relevantie

In opdracht van de Rijksgebouwendienst is de Nederlandse Kastelenstichting een onderzoek gestart naar de toekomstwensen voor kasteelruïnes in Nederland, als onderdeel van de actuele discussie of de zichtbare sporen uit de geschiedenis behouden of ontwikkeld moeten worden. Kasteelruïnes zijn zulke sporen. Voorstanders pleiten voor het behoud van deze historische objecten omdat ze verschillende functies en waarden hebben voor de samenleving. Tegenstanders geven vaak het missende economische nut als motief voor ontwikkeling. Wat wil Nederland met deze erfstukken uit de middeleeuwen? In dit onderzoek wordt onderzocht hoe de omwonenden van kasteelruïnes de ruïnes op dit moment waarderen en welke wensen zij hebben voor de ruïne in de toekomst.

Theoretisch kader

Kasteelruïnes vallen mogelijk onder de noemer ‘cultureel erfgoed’ en ‘cultuurhistorische objecten’. Beide zijn begrippen voor (historische) objecten die vandaag de dag bewaard worden. Erfgoed betekent dat er iemand of een groep personen is, die bepaalt of de objecten waardevol genoeg zijn om te behouden te worden en door te geven aan de volgende generatie. Die waarde kan zowel esthetisch zijn, historisch, economisch maar ook omdat er voor de lokale bevolking een bepaalde herinnering aan verbonden is. Erfgoed wordt ‘gemaakt’, het is een daad. Anders is het met de min of meer toevallig overgebleven cultuurhistorische objecten. Die zijn niet bewust door iemand bewaard als erfenis voor nieuwe generaties. Ze zijn zonder duidelijke beslissing tot ons gekomen en blijven bewaard zolang ze niet in de weg staan. De tijd zorgt er voor dat ze uiteindelijk verdwijnen, tenzij bijvoorbeeld historici of andere specialisten het belang duidelijk weten te maken. Dan worden ze op wetenschappelijke gronden opgenomen in het erfgoed. Gebeurt dat niet, dan kunnen ze verloren gaan. Dat gevaar dreigt bij cultureel erfgoed als het maatschappelijk draagvlak verdwijnt. In tijden van economische crisis is dat niet ondenkbaar.

Cultureel erfgoed en cultuurhistorische objecten kunnen een gebruiksfunctie hebben. Deze functie is ondergeschikt aan de vorm. Naast een gebruiksfunctie hebben ze ook immateriële functies binnen de maatschappij. Deze functies zijn:

- politieke functie; ze hebben bijvoorbeeld invloed op het natievormingsproces.
- de sociaal-culturele functie; Ze versterkt het (nationale, regionale of lokale) identiteitsgevoel.
- de economische functie; bezoekers en toeristen betalen voor de toegang, souvenirs en de horecagelegenheden in de buurt of het voorwerp zelf is geld waard.
- de wetenschappelijke/informatieve functie; Voor verschillende disciplines zijn historische objecten en bron van informatie.

Cultureel erfgoed en cultuur historische objecten worden op verschillende manieren gewaardeerd. De waardering van iemand die aanwezig is bij het object wordt beïnvloed door drie factoren. De attractiewaarde is de waarde die het object heeft door het verhaal of de betekenis van het object. De gebruikswaarde geeft aan hoe men hetgeen wat je er mee kan doen waardeert en tot slot is er de belevingswaarde. Die zegt iets over het gevoel dat opgeroepen wordt bij de bezoeker. Dit kan bijvoorbeeld esthetisch van karakter zijn of een gevoel van rust en ruimte geven.

Maar ook kan een gebouw waarde hebben voor samenleving in zijn geheel. Voorbeelden hiervan zijn de esthetische waarde, de cultuurhistorische waarde en de waarde die het object heeft als inspiratiebron.

De waardering voor een object kan zowel cognitief als affectief beïnvloed worden. Kennis heeft dus een belangrijke invloed op de waardering. Wel blijkt dat leken minder waarde hechten aan elementen waar kennis voor nodig is zoals zeldzaamheid. Andere factoren die van invloed zijn op de waardering van het object zijn de omgeving. Wanneer het object in een niet passende/verstoorde omgeving geplaatst is zal dit een negatieve uitwerking hebben op de waardering. De vorm van het object en dan voornamelijk de schoonheid van het object. En tot slot is het huidige totaalplaatje en de compleetheid er van belangrijk. Wanneer er veel van het voorstellingsvermogen van de bezoeker gevraagd wordt, heeft dit ook invloed op de waardering van het object.

Voor ruïnes geeft dit vijf mogelijke opties van omgang:

- In verval laten raken
- Conserveren; enkel aanpassingen om verval tegen te gaan
- Restaureren; opknappen (liefst met authentieke materialen)
- Reconstrueren; opknappen, zonder het origineel in gedachte te houden
- Slopen; geheel verwijderen.

Onderzoeksmethode

Gezien het tijdsbestek is gekozen voor het ondervragen van bezoekers bij drie ruïnes, met het streven om bij elke ruïne minstens 30 enquêtes af te nemen. De ruïnes waar voor gekozen is zijn: de Kasteelruïne Duurstede in Wijk bij Duurstede, de ruïne Brederode in Santpoort en de ruïne van Mathenesse in Schiedam. De keuze is op deze drie ruïnes gevallen omdat ze alle in een andere omgeving liggen. Verder verschillende de ruïnes van elkaar in grootte, onderhoudstoestand, toegangsprijs en toeristische aantrekkelijkheid, al zijn deze verschillen aanzienlijk kleiner dan het verschil in omgeving. Die situering veroorzaakt zelfs dat bij Mathenesse gebruik is gemaakt van een kortere enquête met een selectie van de vragen van de lange enquête.

Alle personen die zich tijdens het enquêteren in de omgeving van de kasteelruïne bevinden en daarbij ook nog aangeven in de omgeving te wonen vallen binnen de doelpopulatie.

De operationele populatie omvat alle bezoekers die aangeven woonachtig te zijn in de omgeving met een leeftijd van 16 jaar of ouder die aanwezig zijn op en rond het terrein van de kasteelruïne op het moment van enquêteren. Doordat er geen aselechte steekproef kan worden getrokken, zullen er geen generaliserende uitspraken worden gedaan. De vragen in de enquête zijn gestructureerd en wisselen in openheid. Hierdoor krijgt het een semi-kwalitatief karakter.

De drie ruïnes waar het onderzoek is uitgevoerd

Duurstede

Kenmerken

De kasteelruïne van Duurstede is gelegen in Wijk bij Duurstede. Hij dateert uit 1270. De Ruïne is op loopafstand van het centrum van de stad. Rond om de ruïne is een landschapspark aangelegd. Het ontwerp van dit park is afkomstig van tuinarchitect J.D. Zocher (1790–1870). Het park is opengesteld voor de bezoekers, maar het kasteel terrein zelf, wat omsloten is door een gracht en bereikbaar is via een ophaalbrug, is niet toegankelijk voor bezoekers. De ruïne is momenteel een locatie voor bruiloften en andere feesten.

Opvallende uitkomsten

De meeste ondervraagden in de omgeving van de ruïne waren bezig hun hond uit te laten. Bij Duurstede waren dan ook de meeste participanten die aangaven dagelijks in de buurt van de ruïne te komen. Slecht één ondervraagde gaf aan het terrein slecht toegankelijk te vinden. De overige respondenten vonden het dus niet storend dat het kasteelterrein zelf niet betreden kon worden. Bij de ruïne van Duurstede waren ook de meeste mensen te vinden die positief reageerde op de vraag wat zij van de combinatie van de ruïne en haar omgeving vonden. Ook vonden de meeste mensen de ruïne een goede locatie voor bruiloften en andere feesten. Wel zijn de respondenten van mening dat de informatievoorziening onvoldoende is.

Brederode

Kenmerken

De ruïne van kasteel Brederode dateert uit 1282. De ruïne van Brederode ligt in Santpoort Zuid, in de buurt van Haarlem. De ruïne ligt in een recreatief gebied, maar wel afgezonderd van het openbare gebied. Rond om de ruïne is door de jaren heen steeds meer gebouwd, al grenst ze aan één zijde nog aan een weiland. Om het kasteelterrein te betreden wordt een entree van € 3 gevraagd. Het kasteel terrein is voorzien van informatieborden, bankjes, prullenbakken etc. De voorburch wordt bewoond. Sinds september 2010 is de Rijksgebouwendienst een

project gestart voor grootschalige consolidatie van de ruïne. (Inmiddels wordt getracht de ruïne af te stoten. FV dec 2012)

Opvallende uitkomsten

In Brederode waren veel van de respondenten wandelaars. Grotendeels gaven zij aan wekelijks te komen, maar niet dagelijks. Over de toegankelijkheid van het park waren veel van de respondenten ontevreden. Weliswaar is het mogelijk de ruïne te betreden maar dat kost extra moeite en geld. Dat werd als een belemmering gezien. Wel is men tevreden over het aantal bankjes en andere faciliteiten. Veel respondenten vonden daarom de stelling: 'ze zouden de ruïne meer aantrekkelijk moeten maken door meer faciliteiten te bieden zoals: bankjes, wandelpaden, toiletten etc.' niet van toepassing voor de ruïne van Brederode. De meeste ondervraagden vinden de combinatie van de ruïne en haar omgeving goed. Bij de ruïne van Brederode zijn de meeste positieve reactie gekomen op het suggestie de ruïne van een horecagelegenheid te voorzien. Dit kan verklaard worden door het feit dat er geen café of iets dergelijks in de buurt aanwezig is.

Mathenesse

Kenmerken

De ruïne van Mathenesse is even oud als kasteel Brederode. Het kasteel is ontstaan in 1282. De ruïne van Mathenesse wordt ook wel Huis te Riviere genoemd. De ruïne ligt in de stad Schiedam, omringt door een trambaan, parkeerterrein, de achterzijde van een theater en op nog geen meter afstand het gemeentehuis. Het kasteelterrein is via een (in elkaar gestort) trappetje te bereiken, maar de ruïne zelf is afgesloten met een hek. Voor de ruïne is een beeld van Aleida van Henegouwen geplaatst. Zij was de stichteres van het kasteel.

Opvallende uitkomsten

In Schiedam werden veel verschillende redenen genoemd voor de aanwezigheid bij de ruïne. Een relatief groot deel gaf aan onderweg te zijn naar een specifieke bestemming. In de omgeving zijn dan ook veel potentiële bestemmingen zoals winkels, bedrijven, openbaar vervoer en huizen. Ook hier waren veel mensen die aangaven dagelijks op deze plaats te komen. Bij de ruïne van Mathenesse waren in vergelijking met de respondenten bij de andere twee ruïnes relatief veel mensen het niet eens met de stelling 'de ruïne hoort bij de stad'. Wel vinden de meeste respondenten dat de ruïne door zo veel mogelijk mensen bezichtigd moet kunnen worden. Bij Mathenesse werd duidelijk het laagst gescoord bij de vraag 'wat vindt u van het uiterlijk van de ruïne?' Slechts de helft van de ondervraagde gaf een positieve reactie. Ook konden de respondenten bij Mathenesse zich het minst goed in de voorgestelde sfeerimpressies vinden. Zowel op de stelling 'ik vind de ruïne romantisch' als 'ik vind de ruïne mysterieus' reageerde weinig mensen instemmend. De combinatie van de ruïne en haar omgeving werd door de helft van de ondervraagde negatief beoordeeld. Graag wilden veel mensen meer faciliteiten bij de ruïne, maar geen horecagelegenheid.

Conclusie

In totaal zijn er 94 mensen ondervraagd bij de drie verschillende ruïnes. Zij hadden een gemiddelde leeftijd van 52 jaar. Slechts 10% van de respondenten heeft aangegeven vaker ruïnes te bezoeken. Wel bezoeken de meeste zo nu en dan musea of andere cultuurhistorische objecten. 80% van de respondenten komt minimaal eenmaal per week bij de ruïne.

Er zijn verschillende reden voor het bezoek. De participanten zijn trots op de ruïne want bij de vraag 'welke gebouwen, landschappen of objecten zou u het eerst laten zien aan kennissen die hier de omgeving niet of nauwelijks kennen' stond bij bijna 80% de ruïne in de top drie. Ook vonden de meeste ondervraagde de ruïne karakteristiek. De ruïne heeft volgens omwonenden een belangrijke functie voor de uitstraling van de leefomgeving. Wel zijn ze bij Brederode en Duurstede een beetje terughouden wanneer het gaat om grote groepen bezoekers. Bij Mathenesse zijn ze niet bang voor de mogelijke drukte die bezoekers met zich mee brengen. De ruïnes Brederode en Duurstede worden door de respondenten esthetisch positief gewaardeerd. Bij Mathenesse is dit veel minder het geval. Ook wanneer gekeken wordt naar de waardering voor de omgeving is het bij Mathenesse minder vaak positief dan bij de andere twee ruïnes. Bij de ruïnes die in een omgeving staan met veel

natuur lijkt de combinatie tussen de ruïne en haar omgeving beter gewaardeerd te worden dan in een stedelijke omgeving.

Ongeveer de helft van de 94 respondenten gaf aan kennis te hebben over de ruïne. 30% vond dat de informatievoorziening onvoldoende was.

Aanbevelingen voor de toekomst

Wanneer naar de toekomst wensen gekeken wordt, vinden de respondenten bij alle drie de ruïnes een toeristische attractie zoals een klimmuur een slecht idee. Ook bij het idee van een hotel werden niet veel positieve reactie ontvangen. Zij vinden blijkbaar niet dat de gebruikerswaarde van de ruïne moet veranderen. Alleen bij de stelling 'als de ruïne voorzien zou worden van een horecagelegenheid' werd er door sommige respondenten aangegeven dat ze dan vaker langs zouden komen bij de ruïne. Dit verschilde echter behoorlijk per ruïne. Bij Mathenesse, dat op steenworp afstand staat van een horecagelegenheid, werd nauwelijks positief gereageerd op het idee. Bij Duurstede, waar het dichtstbijzijnde café drie minuten lopen is, reageerde ongeveer de helft positief. Bij Brederode was het grootste deel positief. De dichtstbijzijnde horecagelegenheid is daar ruim tien minuten verderop. Wanneer er dus geen horecagelegenheid in de buurt is, is het een mogelijkheid om een café te realiseren bij de ruïne om hiermee meer omwonenden vaker gebruik te laten maken van de ruïne.

Aan de attractiewaarde kan wel nog wat verbeterd worden. De meeste respondenten hebben nog niet (veel) informatie over de ruïne. Ook is een deel van de respondenten van mening dat de informatievoorziening onvoldoende is. Slechts één van de 94 respondenten heeft aangegeven het een negatief idee te vinden wanneer er in de toekomst meer informatie beschikbaar zal zijn over de ruïne.

Tot slot kan er bij de ruïne van Mathenesse nog worden gescoord op het uiterlijk. De respondenten bij Brederode en Duurstede waren erg tevreden met het uiterlijk bij de ruïne. In Mathenesse vindt driekwart van de onder-vraagden het geen slecht idee om de ruïne op te knappen.

1 ■ Inleiding

Ruïne van Brederode. Luchtfoto van KLM Aerocarto, 1959.

Er is een discussie gaande of de zichtbare sporen uit de geschiedenis behouden moeten worden. Is het noodzakelijk dat de sporen van de geschiedenis bewaard blijven? Hebben ze een functie of moeten ze een (nieuwe) functie krijgen? Of staan ze vooral in de weg en kost het ons direct en indirect vooral veel geld? De discussie over deze vragen wordt rond verschillende historische elementen gevoerd. Zo is er onenigheid over wat er met historische landschappen moet gebeuren (zie bijvoorbeeld Werkman & Termeer 2007). Maar ook bij industrieel erfgoed stelt men zich de vraag voor wie en waarom het noodzakelijk is om het te bewaren (zie bijvoorbeeld De Jong 2010). Voorstanders van behoud gebruiken argumenten zoals het feit dat wat weg is nooit meer origineel terug kan komen. Juist deze originele erfstukken kleuren de culturele identiteit van Nederland, die voor de internationale positionering van ons land zo belangrijk is (OCW e.a. 1999, p. 6). Wanneer er geen behoud plaatsvindt van de sporen van de geschiedenis zal door de snelheid en de grote schaal van vernieuwing een heel eenzijdig beeld ontstaan van het land.

Voorstanders van ontwikkeling zeggen juist dat niet alles bewaard kan worden en dat men niet kan blijven leven in de geschiedenis. Geld en economische nut spelen ook een belangrijke rol. Hun argument is dan ook vaak dat behoud vooral geld kost en dat het niks oplevert (Linssen 2005, p. 15). Een weerwoord is dat cultureel erfgoed een intrinsieke waarde heeft en dat is niet vergelijkbaar met een economische waarde (Duinhoven 2005, p. 1-2). Bovendien zorgen cultuurhistorische elementen in het landschap voor positieve belevingswaarde van het landschap. Tussen deze groepen voor- en tegenstanders zal altijd onenigheid blijven bestaan.

Maar de geschiedenis is van iedereen en nieuwe ideeën en ontwikkelingen dienen zich aan, dus zal er een balans gevonden moeten worden in wat behouden kan worden en wat verloren zal gaan, een evenwicht tussen economische nut en behoud van de kwaliteit van onze leefomgeving (OCW e.a. 1999, p. 6-7). Tussen 1999 en 2009 heeft het programma Belvedere gefunctioneerd voor behoud van cultuurhistorie bij ruimtelijke transformatie (Belvedere.nl, 2011). Cultuurhistorie, in de vorm van gebouwen, monumenten, maar ook landschappen en structuren, stond onder druk van vernieuwingsimpulsen in de vorm van herbouw- en herontwikkelingsplannen. Naast dat er verschillende nota's opgesteld zijn over het behoud van de cultuurhistorie van Nederland heeft de monumentenzorg zich bekommerd om dit soort historische monumenten. In Nederland staan zo'n 50.000 gebouwen met de status van rijksmonument.

Direct na de Tweede Wereldoorlog was de monumentenzorg erg gericht op deze monumenten omdat zij veel schade hadden opgelopen in de oorlogsjaren. Tegenwoordig is men bij de Rijksdienst voor de monumentenzorg minder streng. Nu is de discussie niet meer óf er iets aan een monument mag veranderen, maar vinden ze de vraag 'hoe?' veel interessanter (Bouwmeester, p. 8). Maar wat zou er veranderd moeten worden aan een monument? En wat wil en kan je daar mee bereiken? De Rijksgebouwendienst stelde zich dezelfde vraag, specifiek voor Kasteelruïnes. De Rijksgebouwendienst heeft een aantal kasteelruïnes in bezit en zij is benieuwd wat de wensen zijn van de Nederlandse bevolking voor deze kasteelruïnes.

De Nederlandse Kastelenstichting voerde daarom een onderzoek uit naar de beleving van kasteelruïnes. Het werd in drie delen uitgevoerd, verdeeld over drie groepen actoren.

1. de direct betrokkenen, zoals de eigenaar, de beheerder of bewoner;
2. de bezoekers van de ruïne;
3. de directe omwonenden van de ruïne.

Vera Driessen heeft onderzoek gedaan naar de mening van de direct betrokkenen (zie NKS-rapport nr. 7). Michiel van Ginkel deed het onderzoek onder de bezoekers van de ruïne (zie NKS-rapport nr. 9).

De focus van dit onderzoek, het derde deel van de trilogie, ligt op de laatste doelgroep: de omwonenden van een kasteelruïne. Dat zijn mensen die wonen binnen een straal van 10 km en die ook daadwerkelijk de kasteelruïne een of meer keer kwamen bezoeken.

Dit onderzoek draagt bij aan de discussies over wat er moet gebeuren met cultuurhistorie. Er wordt specifiek gekeken naar wat voor kasteelruïnes de mogelijkheden en voornamelijk de wensen zijn voor in de toekomst. Mogen ze gesloopt worden, moeten ze een andere functie krijgen, of hou je de meeste mensen tevreden door de ruïne te behouden op de manier zoals dat momenteel gedaan wordt?

De hoofdvraag luidt:

- *Wat betekent de kasteelruïne op dit moment voor omwonenden en hoe wensen zij de ruïne in de toekomst te beleven?*

Om er achter te komen wat de toekomstwensen voor de omwonenden zijn, zal eerst duidelijk moeten worden wat de ruïne op dit moment voor iemand betekend en hoe deze wordt beleefd. Beleving is een beschrijving van wat iets, bijvoorbeeld een landschap, maar ook een gebouw, met je doet. Beleving ontstaat door zintuiglijke indrukken in je op te nemen. Het geheel komt op een bepaalde manier bij de waarnemer over en dit roept bepaalde gevoelens op. Die reactie/ gevoelens is de beleving (De Vries 2009, p. 24-25). Dit gevoel kan positief, neutraal of negatief ervaren worden. De beleving wordt beoordeeld; er wordt een waarde aan gegeven. Deze waardering geeft aan of de omwonenden in de toekomst de ruïne op dezelfde manier willen beleven, of dat ze wensen dat er iets veranderd zodat hun waardering positiever kan worden.

Om antwoord te kunnen geven op de hoofdvraag zijn daarom drie deelvragen opgesteld. De deelvragen zijn:

1. *Hoe gebruiken omwonende bezoekers de kasteelruïne?*
2. *Wat heeft invloed op hun waardering van de kasteelruïne?*
3. *Welke wensen hebben de omwonenden voor de kasteelruïne?*

2 ■ Theoretisch kader

Kasteel Duurstede. Luchtfoto van KLM Aetocarto, 1959.

2.1 Wat is een kasteelruïne?

Het woord ruïne omschrijft Van Dale als ‘een bouwval; een gebouw in slechte staat’. Dit is een hele brede omschrijving en hier zou dus elk gebouw dat niet goed onderhouden wordt onder vallen. Een iets specifiekere omschrijving van een ruïne is ‘het restant van een bouwwerk dat ten dele is verwoest en/ of door gebrek aan onderhoud in verval is geraakt’ (Schulte e.a. 1997, p. 87). Dit geeft aan dat niet alleen verval maar ook verwoesting een ruïne kan veroorzaken. Ook deze definitie is nog erg breed. *Ruïnes in Nederland* (Schulte e.a. 1997) heeft dit meer verfijnd door een overzicht te geven van alleen de historische ruïnes in Nederland die elk aan vijf aanvullende eisen voldoen:

- De ruïne moet nog aanwezig en zo mogelijk toegankelijk zijn.
- De ruïne is geschiedkundig van betekenis. Dit houdt in dat de ruïne een belangrijke rol speelt in de geschiedenis van bijvoorbeeld de omgeving. Een voorbeeld hiervan is: ‘de haven van Rotterdam’. Wanneer men gaat kijken naar de ontstaansgeschiedenis van Rotterdam als *mainport*, kan de haven onmogelijk niet genoemd worden. De haven van Rotterdam is dus ‘geschiedkundig van betekenis’ voor Rotterdam.
- Het object is als ruïne ouder dan 50 jaar en kan als zodanig bogen op een algemeen aanvaarde anciënniteit.
- De bouwresten moeten onderdeel zijn (geweest) van een ruimtelijk, open bouwlichaam en niet zijn afgedekt door volwaardige dakconstructies.
- De bouwresten zijn van een bouwhistorisch en archeologisch belang, maar omvatten meer dan alleen door opmeteling in het zicht gebrachte fundamenten. Er moet authentiek opgaand muurwerk boven het maaiveld uitsteken (Schulte e.a. 1997, p. 14).

Deze vijf eisen geven meer duidelijkheid over de definitie van een ruïne. In Nederland zijn meerdere ruïnes en deze zijn verspreid over heel Nederland. *Ruïnes in Nederland* geeft een overzicht van de ruïnes in Nederland per provincie. In dat boek zijn alle soorten ruïnes opgenomen, maar er zijn veel ruïnes van kerken en kasteelruïnes beschreven. Een kasteelruïne is een vervallen kasteel. Het woord kasteel komt van het Romaanse woord ‘casteel’, wat dezelfde betekenis heeft als het Germaanse woord ‘burcht’ (Haslinghuis & Janse 1997, p. 248). Een kasteel is een middeleeuwse burcht, slot of feodaal huis met toebehoren. Burcht staat voor een versterkte woning van een vorst of heer. Vaak was een burcht gelegen bij de belangrijkste doorgangsroutes, zowel aan het water als op het land. Burchten hadden hun bloeitijd in de feodale tijd. De ontwikkeling van kanonnen betekende voor veel burchten het einde. In latere tijden werd het woord kasteel voornamelijk gebruikt voor de beschrijving van een aanzienlijk landhuis met alle toebehoren zoals een gracht, ophaalbrug, kantelen en hoektoren.

De kasteelruïnes die in *Ruïnes in Nederland* worden beschreven, verschillen van elkaar in formaat, uiterlijk, omgeving, voormalige en huidige functie en historie (Schulte 1997). Enkele kasteelruïnes bestaan uit delen die in verschillende perioden gebouwd zijn. Soms zijn delen in latere periodes gerestaureerd. Er bestaan ook ruïnes waar niets aan aangepast is in de laatste honderden jaren. Ook het huidige gebruik heeft veel verschillende vormen. Zo wordt de ruïne van kasteel Valkenburg bijvoorbeeld een ‘unieke middeleeuwse dubbelattractie’ genoemd (Stichting Kasteel van Valkenburg, 2011). Hier is het mogelijk de ruïne te beklimmen, maar daarnaast is er ook een verbeelding gemaakt van het leven tijdens de middeleeuwen. Deze ruïne is toegankelijk voor bezoekers en er moet entreegeld betaald worden. De ruïne is ook voorzien van een horecagelegenheid.

Een ander voorbeeld is de kasteelruïne Teylingen. Deze ruïne was in 1988 decor voor een aflevering van een televisieserie (Kastelenstichting Holland Zeeland, 2011). Normaal gesproken is ze te bezichtigen zonder dat er speciale faciliteiten bij gemaakt zijn. Hier wordt dan ook geen entree geheven.

De ruïne van kasteel Duurstede wordt gebruikt als locatie voor evenementen, feesten en bruiloften (Kasteel Duurstede, 2011). Deze is niet toegankelijk voor incidentele bezoekers. Er is ook een horecagelegenheid bij die ook alleen op afspraak is opengesteld.

Sommige ruïnes staan dus open voor publiek, andere zijn niet toegankelijk of alleen voor feesten en partijen. De ruïnes hebben wisselende bronnen van inkomsten en verschillende soorten eigenaren. Zo beheert de Kastelenstichting Holland en Zeeland twee kasteelruïnes en zijn andere kasteelruïnes van particulieren of in bezit van

de Rijksgebouwendienst. De ruïnes zelf worden niet bewoond. Bij de ruïne van Brederode in Santpoort is wel de voorburcht bewoonbaar gemaakt.

Ruïnes hebben dus een beperkte functie. Doordat het om een vervallen gebouw gaat, zijn er geen functies zoals een museum of hotel in ondergebracht. Hiervoor zou er te veel opgeknapt moeten worden waardoor het geen ruïne meer te noemen is.

2.2 De relatie tussen ruïnes, cultureel erfgoed en cultuurhistorische objecten

Cultureel erfgoed is het overkoepelende begrip voor alles wat de huidige generatie ‘gekregen’ heeft van voorgaande generaties. Onze voorouders hadden het ook kunnen slopen, maar vonden het waardevol genoeg om te behouden en door te geven aan ons. Een van de kenmerken van erfgoed is dat het op dit moment bewust bewaard en behouden moet worden (Van Gorp 2003, p. 21-22). Maar alleen bewaren en behouden is niet genoeg. Van der Laarse (2005, p. 16) veronderstelt dat erfgoed ook actief overgedragen moet worden naar de nieuwe generaties omdat de betekenis anders verloren gaat. Belangrijk bij erfgoed is dat het ‘t waard’ moet zijn om het verlies ervan tegen te gaan. (Van der Laarse 2005, p. 20). Wanneer dit niet gebeurt, gaat men zich er tegen afzetten, met de kans dat het ook verwoest, of verwaarloosd wordt. Dit is namelijk nog een ander kenmerk van erfgoed. Erfgoed is niet uit zichzelf erfgoed, maar de mening van de huidige generatie bepaalt dat iets waardevol genoeg is om het te bewaren. Cultureel erfgoed is dynamisch (Vogelzang 2005, p. 20-21). Het kan zowel veranderen doordat de waardering van de gemeenschap verandert en de huidige generatie er niet langer voor kiest het object te onderhouden. Het kan ook zijn dat het object zelf verandert, bijvoorbeeld door een natuurramp of aanslag, waardoor het niet alleen een andere vorm krijgt maar er ook een andere waarde aan het object verbonden wordt. Mogelijkerwijs worden kasteelruïnes dus op dezelfde manier als cultureel erfgoed gewaardeerd. Maar waarin ruïnes en cultureel erfgoed van elkaar verschillen, is de functie. Veel erfgoed wordt een gebruikersfunctie toegewezen (Coeterier 1995, p. 67). Veel kasteelruïnes zijn echter ongeschikt vanwege de staat waarin het gebouw verkeert. Wel kunnen ze onderdeel worden van bijvoorbeeld een wandelgebied.

Naast dat kasteelruïnes als cultureel erfgoed beschouwd kunnen worden, vallen ze ook onder cultuurhistorische objecten. Het verschil tussen erfgoed en cultuurhistorische objecten is de achtergrond van de ‘bepalers’. Bij cultureel erfgoed is de mening van een groep ‘ondeskundige’ mensen binnen een bepaalde geografische eenheid bepalend (Vogelzang 2005, p. 20-21). Hun mening of iets als cultureel erfgoed kan worden beschouwd, wordt voornamelijk door een emotionele factor bepaald.

Bij cultuurhistorische objecten zijn de deskundige oordelen en inzichten van specialisten zoals historici belangrijker, omdat deze classificatie een meer objectieve keuze moet zijn, die is gebaseerd op wetenschappelijke onderzoek. Cultuurhistorische objecten zijn objecten die door specialisten als ‘historisch waardevol’ worden gezien. Het zijn objecten waar je niet omheen kunt wanneer je iets wilt weten over de geschiedenis van een bepaalde plek. Dit kunnen historici beredeneren, beargumenteren en bewijzen. Kasteelruïnes vallen binnen dit begrip doordat zij een belangrijke rol hebben in de geschiedenis. Kastelen werden over het algemeen bewoond door een heer, vorst of iemand van adel. Dit waren invloedrijke personen. Daarnaast stonden de kastelen op plaatsen waar ze veel invloed konden uitoefenen. Bijvoorbeeld bij handelswegen of belangrijke kruispunten (Haslinghuis & Janse 1997, p. 112).

De beide begrippen, cultureel erfgoed en cultuurhistorische objecten, zijn dynamisch, maar de snelheid waarmee ze veranderen, is verschillend. Bij cultuurhistorische objecten verloopt het proces van verandering van mening veel langzamer. Historici zullen het pas eens worden over het meer of minder waard worden van een object wanneer de opvattingen over historie veranderen en nieuwe inzichten groeien. Voor de acceptatie van deze nieuwe opvattingen is tijd nodig. De ideeën over wat cultureel erfgoed is kunnen veel sneller veranderen. Hierbij spelen immers, evenals bij de waardering of smaak voor mode en kunst, emoties een doorslaggevende rol en die reageren veel sneller op veranderingen in politieke en maatschappelijke omstandigheden, dan wetenschappelijke inzichten.

De waardering en erkenning voor en van iets als cultuurhistorisch object of als cultureel erfgoed kunnen in elkaar overlopen. Wanneer historici het er over eens zijn dat een bepaald object een belangrijke rol heeft gespeeld

in de geschiedenis, dan kunnen deze specialisten door dit naar buiten te brengen, meer binding met en waardering voor het object bij de bevolking creëren. Hierdoor kan dit object dan algemeen erkend de (hogere) status van cultuurhistorisch object verwerven.

2.3 Gebruik en functies van kasteelruïnes

Zoals al eerder is aangegeven is een mogelijk verschil tussen kasteelruïnes en cultureel erfgoed en cultuurhistorische objecten de functie die ze hebben. Coeterier (1995, p. 67) geeft aan dat gebouwen die vallen onder cultuurhistorische objecten vaak een gebruiksfunctie hebben. Deze functie is ondergeschikt aan de vorm, maar wel noodzakelijk voor het voortbestaan en het onderhoud van het gebouw. Dit zijn functies die niet botsen met de oorspronkelijke functie van het gebouw. Zo zal een voormalige kerk niet snel een discotheek worden. Cultureel erfgoed heeft een immateriële functie binnen onze samenleving, wat niet wil zeggen dat erfgoedobjecten daarnaast geen praktisch gebruik kennen. Volgens Graham e.a. (2000, p. 17) bestaan er vier overkoepelende functies van erfgoed, namelijk een economische, politieke, sociaal-culturele en wetenschappelijke functie, die niet los van elkaar gezien kunnen worden en invloed op elkaar hebben.

De politieke functie ontstaat doordat de overheid veelal eigenaar van deze objecten is en een keuze voor behoud ook een politieke keuze is. Waarom worden sommige objecten wel beschermd door wetten en regels en andere niet? Vaak zijn het objecten die een rol spelen in het natiebesef, de rol van de overheid of de waarden die de overheid wil uitdragen. Nog steeds gebruikt de overheid erfgoed om in te spelen op en uitdrukking te geven aan wat typisch tot de identiteit van de samenleving zou moeten horen ('we moeten trots zijn op de VOC-mentaliteit'). Cultureel erfgoed objecten kunnen op die manier behoren tot de nationale symbolen (Van Gorp 2003, p. 22-23). Ook op andere geografische schaalniveaus kan erfgoed als bindmiddel worden ingezet. Erfgoed is per definitie toegankelijk door een bepaalde groep mensen (Van der Laarse 2005, p. 21), bijvoorbeeld door de overheid van een land. Een groep mensen gebruikt het erfgoedobject als icoon voor hun religieuze, etnische, nationale of lokale identiteit. Deze objecten versterken de identiteit van die groep of natie doordat alle leden van die groep, of alle inwoners van het betreffende land, zich met het object verbonden voelen. Zo heeft (bijna) elke Fransman een trots gevoel over de Eiffeltoren. Naast trots kan erfgoed ook symbool staan voor lokale eigenschappen zoals, kracht, rijkdom, succes en ondernemingsmentaliteit.

De politieke functie loopt aldus over in de sociaal-culturele functie die betrekking heeft op het identiteitsgevoel. Graham e.a. (2000) voegen de politieke en sociaal-culturele functie dan ook samen. Dat erfgoed een functie heeft binnen de cultuur van mensen heeft twee redenen. In de eerste plaats is erfgoed alomtegenwoordig. Elke plek op aarde heeft zijn eigen erfgoed. Maar op de tweede plaats is het ook uniek. Elke plaats op aarde heeft een andere historie en ook andere overblijfselen van deze geschiedenis (Graham 2000, p. 204). Dit ondersteunt het gevoel van eigenheid en samenhang binnen een lokale groep mensen. Dit is de sociaal-culturele functie van erfgoed. De gemeenschappelijke lokale identiteit wordt door cultureel erfgoed versterkt doordat dit erfgoed het 'wij/zij-beeld' kan versterken. Erfgoed staat symbool voor activiteiten die laten zien dat het 'wij-gevoel' van dat gebied al ver terug in de tijd gaat (Ashworth & Howard 1999, p. 60).

Volgens Frijhoff (2007, p. 19) werkt de uitwerking van erfgoed op de lokale identiteit ook andersom. Doordat hij erfgoed als dynamisch omschrijft, kan erfgoed aangepast en geselecteerd worden op wat de groep als erfgoed wil zien vanuit een gewenste identiteitsvorming. Erfgoed maakt en versterkt de regionale identiteit, maar tegelijkertijd bepaalt de regionale identiteit welke objecten belangrijk zijn als cultureel erfgoed en dus welke objecten de regionale identiteit versterken. Frijhoff noemt hierbij ook de mogelijkheid dat de Europese identiteit die mogelijk kan ontstaan, een andere kijk kan geven op wat erfgoed is en hoe het ontwikkeld/ behouden moet worden. Dit zou de mogelijke trend kunnen worden in de toekomst en dat zou dan dus voor sommige objecten grote veranderingen in waardering, rol, functie en gebruik met zich mee kunnen brengen.

Een andere betekenis van erfgoed is dat erfgoed gevoelens en beelden van het verleden kan oproepen. Op die manier kan erfgoed ook een rol spelen bij de 'historisering' van woon- en werkomgeving. Wanneer erfgoed in de

ruimtelijke vormgeving wordt betrokken, heeft dat invloed op de culturele waarde en de sociale identificatiemogelijkheden van het (stads)landschap voor de regionale gemeenschap (Eerden e.a. 2008, p. 88-89). Naast de functie 'historisering' worden door verschillende schrijvers nog meer functies van erfgoed genoemd die al dan niet te plaatsen zijn binnen de vier functies van Graham. Zo noemt Lowenthal onder andere de functie nostalgie van erfgoed die het mogelijk maakt weg te vluchten uit het heden. Maar ook wijst hij er op dat men veel van erfgoed kan leren. Zeker voor vervelende gebeurtenissen is erfgoed een geheugensteuntje. Het herinnert ons er aan dat we zulke situaties moeit zien te voorkomen. Denk hierbij aan een oorlogsmonument. (aangehaald in Van Gorp 2003, p. 23).

De wetenschappelijke functie van erfgoed gaat over de kennis die erfgoed met zich mee brengt. Voor verschillende disciplines kunnen historische gebouwen en voorwerpen informatie geven over bepaalde onderwerpen. Niet alleen bij archeologie wordt naar de historische resten op de wereld gekeken maar ook bij studies zoals antropologie, kunstgeschiedenis en de studie van cultuurlandschappen (Van Gorp 2003, p. 24).

2.4 Waardering

Waardering voor onze omgeving komt voort uit een combinatie van drie factoren: wat je waarneemt met je zintuigen, welk gevoel dat oproept en zelfs wat je er bij denkt (Slothouber 1971, p. 7).

De zintuiglijke factor is alles wat met de zintuigen waargenomen kan worden, zoals wat er te zien is, maar ook het geluid, de geur, etc. De gevoelsmatige factor ontstaat vanuit of na de waarneming en betreft de gevoelens die een plek waar je bent kan oproepen. Zo kan er op een strand met ondergaande zon een romantisch, verliefd gevoel ontstaan, terwijl een verlaten en vervallen woonwijk een somber gevoel kan opwekken. Tot slot wordt de waardering voor een omgeving ook beïnvloed door rationele overwegingen. Dit betekent dat iets wat niet aan de label 'mooi' voldoet, of geen prettig gevoel oproept, toch wel positief gewaardeerd kan worden, doordat men geboeid wordt door iets onzichtbaars achter het zichtbare. Bijvoorbeeld een historisch verhaal, of omdat men weet dat het uniek is (de eerste, de grootste, etc).

Jansen (1994 aangehaald in Van Gorp 2003, p. 40) maakt een vergelijkbare indeling. Volgens hem zijn er drie aspecten waarop bezoekers een object kunnen waarderen. Dit zijn de attractiewaarde, de gebruikswaarde en de belevingswaarde. De boekenkast in de gang van het huis op de Prinsengracht 267 in Amsterdam is geen bijzondere boekenkast. Tot daarbij verteld wordt dat achter deze boekenkast de ingang naar de schuilplaats van Anne Frank en haar familie verstopt zat. Deze boekenkast krijgt dan een andere lading. De kast is dan bijzonder en trekt de aandacht van bezoekers. Dit is een voorbeeld van de attractiewaarde van het object. Zonder verhaal stelt het object veel minder voor. Naast de attractiewaarde kan een object ook een gebruikswaarde hebben. Dit is datgene wat men kan doen bij het object. Het beklimmen, er tot rust komen of ergens naar kijken zijn voorbeelden van de gebruikswaarde. Tot slot is er ook nog de belevingswaarde. De belevingswaarde zegt iets over hoe de bezoekers hetgeen ze beleven beoordelen. Beleving bestaat uit een gevoel dat ontstaat op die plek of bij die gebeurtenis. De beoordeling daarvan is persoonlijk. Zij kunnen een object bijvoorbeeld mooi of lelijk vinden, of de sfeer aange-naam of rustgevend vinden. 'Interessant' of 'saai' zijn ook beoordelingen over de beleving.

Naast deze drie door Jansen gesuggereerde *aspecten in en van de individuele persoonlijke* waardering van elke bezoeker/waarnemer van een cultureel erfgoedobject, zijn er door andere onderzoekers ook meer *algemeen geldende waarden* genoemd die zij relevant achten voor de beleving en waardering van cultureel erfgoed in ruimere zin (niet enkel van een object als zodanig, maar vooral van 'het object in zijn (directe) omgeving'). Zo noemen bijvoorbeeld Van Gorp en later ook Van der Laarse vier verschillende 'algemene waarden', die door iedereen persoonlijk anders gewaardeerd of beoordeeld kunnen worden.

Ik beschrijf hieronder deze vier waarden. Natuurlijk kunnen de 'aspecten van Jansen' en deze meer algemene 'waarden' elkaar enigszins overlappen, maar ze worden door de genoemde auteurs duidelijk niet gezien als alternatieven, maar veeleer als elkaar aanvullende perspectieven.

De eerste waarde van een cultureel erfgoed object is de esthetische waarde. Volgens Van der Laarse is dit een belangrijke factor bij de algemene beleving van een object (Van der Laarse 2005, p. 20). De esthetische waarde heeft

betrekking op het uiterlijk en de schoonheid van het object. Schoonheid zowel in de vorm van een mooie uitstraling, maar ook dat het 'passend' is. Voor een ruïne houdt dit in dat de schoonheid of esthetische waarde van een ruïne positief ervaren kan worden wanneer deze als 'ruïneus' beoordeeld wordt, omdat dit passend is voor een ruïne. Of het als passend wordt ervaren, ligt er aan welk beeld iemand heeft bij het begrip ruïne. Personen die vaak ruïnes bezoeken, hebben mogelijk een ander beeld van een ruïne dan iemand die nog nooit of slechts één ruïne gezien heeft.

De tweede waarde van cultureel erfgoed is de emotionele waarde. Deze waarde houdt in dat de plek en het object een herinnering oproept. Erfgoed is een *lieu de memoire*.

Op de derde plaats bestaat de ecologische waarde. De ecologische waarde is de waarde van alle flora en fauna bij het object en wat dat bijdraagt de biodiversiteit. De ruïne zelf kan begroeid zijn, maar ook de omgeving bevat bepaalde flora en fauna. Bij de ecologische waarde spelen dus ook elementen uit de omgeving een belangrijke rol. De vierde is de waarde die de ruïne heeft als inspiratiebron, bijvoorbeeld voor nieuwbouw in de omgeving. Tot slot is er nog een vijfde waarde te noemen. Dit is de cultuurhistorische waarde van erfgoed. Elk gebouw en object heeft een geschiedenis. Niet elke geschiedenis is (cultuur)historisch gezien van waarde. Een plek of object heeft een cultuurhistorische waarde wanneer het de betekenis van een gedenkteken heeft (Asselbergs 2003, p. 1-2). Een speciale bouwstijl is een voorbeeld van een historische waarde. Dit wordt bepaald door historici en geschiedkundige. Erfgoed kan van historische waarde zijn, maar dat hoeft niet perse. Erfgoed wordt gezien 'niet alleen als restant van het verleden, maar ook als cultuurgoed dat functioneert in het heden' (Asselbergs 2003, p. 1).

Deze vijf factoren kunnen dus allemaal een rol spelen bij de waardering van cultureel erfgoed objecten, maar de waardering van een persoon blijft altijd subjectief en is gevoelsmatig. Hierdoor zullen verschillende mensen verschillende oordelen hebben over eenzelfde object. Dit maakt het extra lastig om er achter te komen wat de toekomstwensen rond bepaalde objecten zijn.

Invloed op waardering

Coeterier heeft onderzoek gedaan naar de beleving en waardering van cultuurhistorische objecten. De waardering van cultuurhistorische objecten wordt volgens hem op twee manieren beïnvloed. Cultuurhistorische objecten worden zowel affectief als cognitief gewaardeerd. De affectieve waardering is alles wat met gevoel te maken heeft. Schoonheid wordt bijvoorbeeld affectief gewaardeerd.

Bij de categorie oude gebouwen is de vorm erg belangrijk. Uniceit, gaafheid, vakmanschap en voornamelijk schoonheid vindt men belangrijk bij de vorm.

Uniceit wordt cognitief beïnvloed. Men moet weten dat het gebouw uniek is. Om iets cognitief te kunnen waarderen is kennis over het object nodig. Kennis is dus een belangrijke factor die de waardering van een object kan beïnvloeden (Coeterier 1995, p. 65).

Het gevaarlijke van de factor kennis is dat het onmogelijk is alle bezoekers, laat staan alle Nederlanders, alle informatie over het object gedetailleerd te geven. Niet alleen heeft niet iedereen daar behoefte aan, het is ook praktisch onuitvoerbaar. Dat betekent dat er verschillende kennisniveaus bestaan, van mensen die nauwelijks iets weten tot deskundigen.

Coeterier benadrukt dat bij cultuurhistorische objecten er onterecht van uit gegaan wordt dat de bezoekers veel weten. Ondanks, of misschien dankzij, de moeilijke verspreiding van informatie, heeft kennis een grote invloed op de waardering van bezoekers. Bovendien geeft Coeterier (1995, p. 63-64) aan dat leken aan andere elementen waarde hechten dan de experts. Belangrijk hierbij is dat leken aspecten waarbij kennis nodig is minder belangrijk vinden dan experts. Voorbeelden hiervan zijn zeldzaamheid en informatiewaarde. Leken geven aan het beeld belangrijk te vinden; dat het gebouw er goed uit ziet, dat het in goede staat van onderhoud verkeert en dat de bouwkundige monumenten een bestemming hebben. Daarbij zien leken, volgens Coeterier, geen structuren en patronen in ruimte of in tijd. Dit houdt in dat leken het over het algemeen moeilijk vinden om zich een voorstelling te maken van object en context. Hierdoor is het mogelijk dat de periode waarin een ruïne is opgeknapt geen invloed hebben op de waardering van de ruïne. De leek vindt wat op dit moment zichtbaar is belangrijker (Van Gorp 2003, p. 73). Opvallend in het onderzoek van Coeterier naar de beleving van cultuurhistorische objecten

is dat archeologische objecten lager scoorden in waardering van de bezoekers dan oude landschappen en oude gebouwen. Ruïnes zijn natuurlijk oude gebouwen, maar ze hebben ook overeenkomsten met archeologische objecten. De bezoekers gaven aan dat ze de archeologische objecten minder waardeerden, omdat die onder andere vaak zeer fragmentarisch zijn en een groot beroep doen op het voorstellingsvermogen en de kennis van de mensen. Deze punten gaan mogelijk ook deels op voor ruïnes, die immers een beroep doen op het voorstellingsvermogen van de bezoekers doordat ze een onvolledig beeld geven van hoe ze er oorspronkelijk uitzagen.

Wanneer erfgoed betrokken is bij de leefomgeving van de Nederlandse bevolking, kan het bijdragen aan het karakter van die leefomgeving (Van Gorp 2003, p. 22-23). Omgekeerd wordt de beleving van een gebouw beïnvloed door de omgeving. Een gebouw kan nog zo authentiek zijn en nog zo origineel, wanneer dit in een niet passende, of zelfs aangetaste omgeving staat kan dit er voor zorgen dat de beleving van het gebouw alsnog laag is (Van der Laarse 2005, p. 12).

De omgeving wordt steeds belangrijker voor de beleving van erfgoed. Er is wel de tendens dat die omgeving musealiseert of tot een pretpark wordt omgevormd. Dat wordt gestuurd door de behoefte van de bezoekers, die meer willen dan alleen kijken. Toeristen als consumenten zijn belangrijke klanten en aan hun behoefte wordt tegemoet gekomen (Van der Laarse 2005, p. 16).

2.5 Toekomstmogelijkheden voor kasteelruïnes

Eén van de kenmerken van een ruïne is het feit dat die vervallen is. Dit verval is echter ook een bedreiging. Niet alleen aantasting door weer en wind, flora en fauna zorgt voor verval, ook hangjongeren, vandalisme en toerisme dragen bij. Openstelling en exploitatie als bezienswaardigheid versnelt het proces van slijtage (Van der Laarse 2005, p. 21). Dat betekent dat er keuzes moeten worden gemaakt.

- Verder laten vervallen
- Conserveren
- Restaureren
- Reconstrueren
- Slopen

De eerste optie betekent dat we er niks meer aan doen en zal de ruïne na verloop van tijd uiteindelijk vergaan. De tweede optie is conservering, hierbij wordt de ruïne in zoverre onderhouden dat er geen verder verval optreedt. Er bestaan verschillende vormen en technieken van conserveren (Schulte 1997, p. 90). De meest extreme vorm is het 'opslaan' van de ruïne onder de grond. Op deze manier blijft de fundering van de ruïne goed intact. Over en op de ingegraven ruïne kunnen dan andere dingen gebouwd worden. Een voorbeeld daarvan zijn de funderingen van de kasteelruïne Vredenburg in Utrecht (gemeente Utrecht, 2007). Deze hebben jaren onder de grond gelegen en zijn bij de verbouwing van het muziekpaleis aan het licht gekomen. Besloten is nu deze na archeologisch onderzoek weer te bedekken zodat ze goed blijven.

De derde optie is restauratie. Bij restauratie wordt de ruïne al dan niet met authentieke materialen weer opgeknaapt, de begroeiing wordt onder handen genomen en muren worden weer opgemetseld. Nadeel volgens sommige professionals is dat de ruïneuze waarde hiermee verminderd kan worden (Schulte 1997, p. 91). Een andere vorm is reconstrueren. Dit is radicaler dan restauratie. Hierbij wordt het gebouw hersteld, maar het uiteindelijke resultaat hoeft niet een kopie te zijn van wat het ooit geweest is. Er blijft bij het reconstrueren vaak maar weinig over van het originele gebouw (Schulte 1997, p. 89). De laatste optie is dat de ruïne gesloopt wordt, waardoor het terrein gebruikt kan worden voor andere doeleinden.

Wat al deze opties gemeen hebben is dat ze geheel of gedeeltelijk onomkeerbaar zijn. Wanneer de ruïne onder handen wordt genomen, of juist niet onderhouden wordt, kan dit moeilijk teruggedraaid worden. Binnen de discussie over welke mogelijkheden het beste zijn voor een ruïne speelt, geldt ook een rol. Alle opties brengen kosten met zich mee, direct of indirect. Zelfs bij het verder laten vervallen, zijn er indirecte kosten doordat de grond waar de ruïne op staat niet voor andere doeleinden gebruikt kan worden.

Wanneer men er voor pleit de ruïne te behouden kom je al snel uit bij conserveren of restaureren. Al bijna een eeuw zijn de deskundigen het er over eens dat bij het restaureren van historische gebouwen ‘authenticiteit’ voorop staat (Schulte 1997, p. 88). Minder overeenstemming is er over wat die authenticiteit precies inhoudt. Volgens sociaal-geograaf Ashworth (aangehaald in De Jong 2001) zijn er namelijk drie verschillende soorten authenticiteit. Op de eerste plaats de *materiële* authenticiteit. Dit houdt in dat men er voor pleit het oorspronkelijke gebouw zo veel mogelijk te behouden in plaats van het te vernieuwen. Wanneer het gebouw opgeknapt wordt, gebruikt men dan alleen oorspronkelijke materialen. De tweede vorm van authenticiteit is de visuele authenticiteit. Hierbij wil men het gebouw een zo authentiek mogelijke uitstraling geven, ook al moet hiervoor nieuwe materialen gebruikt worden. De laatste vorm is de *functionele* authenticiteit. Hierbij is het de bedoeling dat het oorspronkelijke gebruik zoveel mogelijk behouden wordt.

Zoals in paragraaf twee al aan bod is gekomen is het belangrijk dat erfgoed steeds opnieuw door een gemeenschap van mensen eigen wordt gemaakt om zijn betekenis te behouden en te kunnen blijven voortbestaan (Van der Laarse 2005, p. 19). Dit zou ook voor ruïnes kunnen gelden en dan is het dus belangrijk dat de bevolking een binding heeft met het object. Cultureel erfgoed zijn namelijk alle (historische) objecten die door een gemeenschap in de huidige tijd gezien worden als waardevol, bijvoorbeeld als symbool, en daardoor onderhouden worden (Vogelzang 2005, p. 20-21). Cultureel erfgoed staat onder druk van wat de maatschappij op dat moment wil. Maar daarbij speelt mee dat beslissingen die vandaag genomen worden onomkeerbaar zijn. Daarom zou bij die beslissingen ook de effecten voor de toekomst betrokken moeten worden. Dit maakt de discussie extra ingewikkeld (Coeterier 2002, p. 1). Niet alleen historici, architecten, planologen en andere specialisten moeten zich in de discussie mengen. Ook de meningen van ‘ondeskundige’ bezoekers, leken en omwonenden zijn belangrijk.

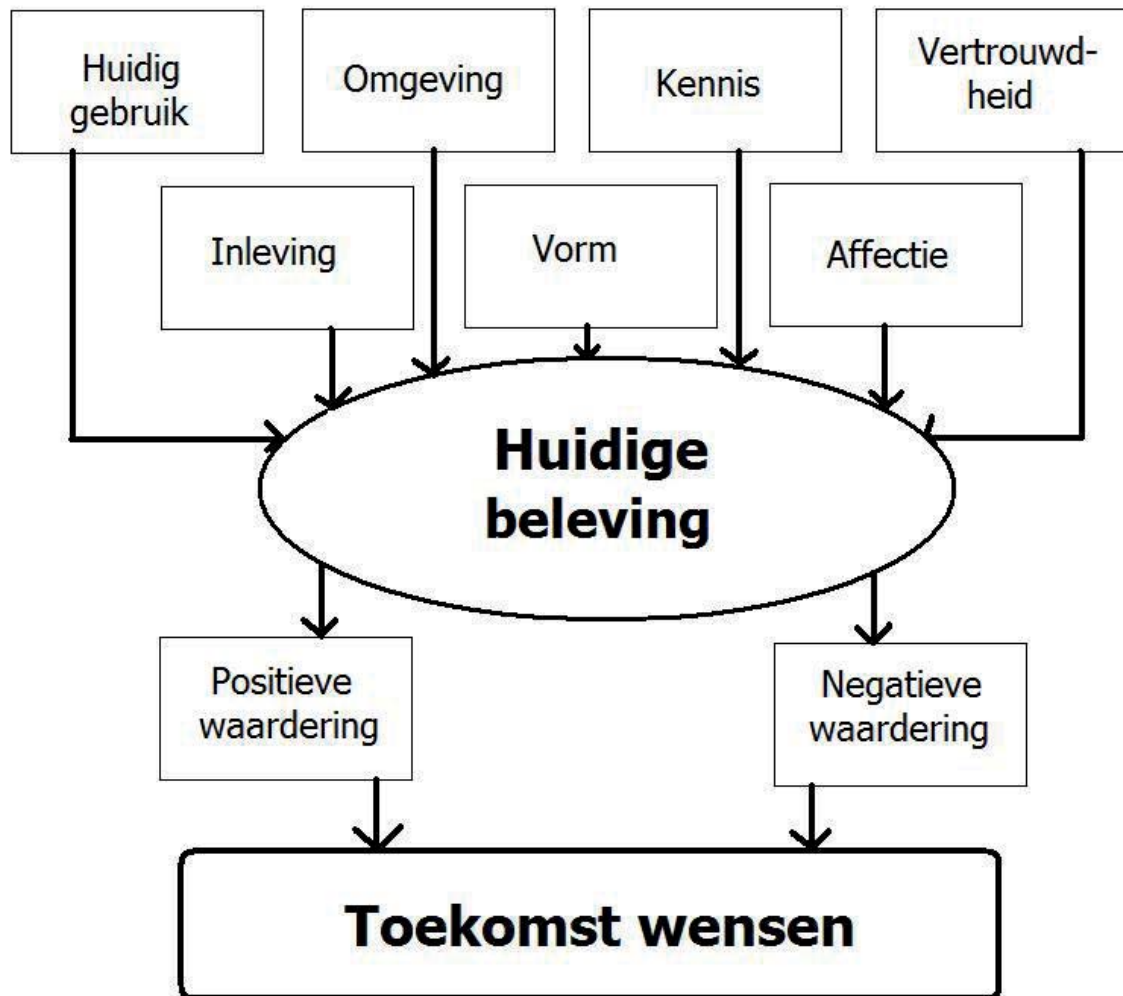
In mijn onderzoek is getracht iets van die ‘mening van de huidige omwonenden’ aan het licht te brengen, althans van de omwonenden die ook daadwerkelijk wel eens ‘hun ruïne’ met een bezoek vereren, zoals de bijna 100 mensen die ik naar hun mening heb kunnen vragen toen ik hen aantrof bij een van de ruïnes in respectievelijk Santpoort, Wijk bij Duurstede en Schiedam.

3 ■ Conceptueel model & onderzoekshypotheses

Ruïne van Brederode. Foto Doriann Kransberg, 1979.

3.1 Conceptueel model

3.2 Onderzoekshypotheses

1. Omwonenden van kasteelruïnes zullen vooral gebruik maken van de sociaal-culturele functie omdat de ruïne invloed heeft op de identiteit/uitstraling van de omgeving.
2. De ruïne zal een rol spelen in de historisering van de woon- en werkomgeving van de omwonenden omdat de ruïne verhalen en beelden van het verleden kan oproepen.
3. Voor de omwonenden die kennis hebben over het object zal de attractiewaarde van de ruïne positiever gewaardeerd worden.
4. De omwonenden zullen aangeven meer kennis te willen krijgen over het object. Hierdoor zullen ze de ruïne in de toekomst positiever waarderen omdat kennis de attractiewaarde kan vergroten.
5. De omwonenden zullen meer 'dingen te doen' willen hebben bij de ruïne omdat dit de gebruikerswaarde zal vergroten.

4 ■ Onderzoeksopzet

Mathenesse. Foto Michiel van Ginkel.

In dit hoofdstuk zullen de keuzes die gemaakt moesten worden in de onderzoeksopzet worden toegelicht. In de beginfase van het onderzoek moet de keuze worden gemaakt voor een onderzoeksgroep, locatie en methodologie. Deze worden hier verantwoord.

4.1 Locatie en tijdbestek

Het onderzoek is afgenomen in en rond het terrein van enkele kasteelruïnes binnen Nederland. Het onderzoek is uitgevoerd van februari 2011 tot en met 1 juli 2011. Het afnemen van de enquêtes is gebeurd in de maanden februari en maart.

Gezien het tijdsbestek is gekozen omwonende bezoekers van drie ruïnes te ondervragen met als streven om bij elke ruïne minstens 30 enquêtes af te nemen. De ruïnes waar voor gekozen is zijn: de Kasteelruïne Duurstede in Wijk bij Duurstede, de ruïne Brederode in Santpoot en de ruïne van Mathenesse die ook wel bekend staat onder de naam Huis te Riviere (in dit onderzoek wordt voor de duidelijkheid alleen de naam Mathenesse gebruikt). De keuze is op deze drie ruïnes gevallen omdat ze in sterk verschillende omgevingen liggen. De omgeving van de ruïne van Duurstede is een aangelegd stadspark, dat speciaal rondom de ruïne is ontworpen. De ruïne in Brederode ligt in een recreatief gebied, maar wel afgezonderd van het openbare gebied. De ruïne van Mathenesse ligt in de stad Schiedam, omringt door moderne gebouwen. Verder verschillen de drie ruïnes van elkaar in grootte, onderhoudstoestand, in toegangsprijs en toeristische aantrekkelijkheid, maar deze verschillen zijn aanzienlijk kleiner dan het verschil in omgeving. Brederode heeft een toegangsprijs en de andere twee zijn niet toegankelijk. Dit houdt in dat de omwonenden die dagelijks of wekelijks de ruïne bezoeken, vooral de omgeving gebruiken en slechts incidenteel de ruïne zelf zullen betreden.

4.2 Onderzoeksgroep

Alle personen die zich tijdens het enquêteren in de omgeving van de kasteelruïne bevinden en daarbij ook nog aangeven in de omgeving te wonen, vallen binnen de doelpopulatie. Deze omwonenden maken gebruik van de ruïne en voor hun zal een eventuele verandering in de toekomst merkbaar kunnen zijn. De doelpopulatie zal voornamelijk bestaan uit wandelaars, ouders met kinderen, hondeneigenaren, hardlopers en wielrenners/fietsers. Deze laatste twee groepen zullen in de steekproef niet tot nauwelijks voorkomen omdat deze niet gemakkelijk te benaderen zijn met de vraag of zij op de vragen willen reageren.

4.3 Methodologie

De keuze voor het type steekproef, kwalitatief en kwantitatief onderzoek en het opstellen van de enquête zijn belangrijke aspecten van de methodologie. Deze zullen hieronder uiteengezet worden.

De steekproef

Omdat er geen steekproefkader beschikbaar is over welke personen wanneer bij welke ruïne rondlopen, is het niet mogelijk een enkelvoudig aselecte steekproef te trekken uit de doelpopulatie. De manier van steekproef trekken wordt in deze situatie gekenmerkt door het van tevoren bewust kiezen voor de ruïnes die in het onderzoek betrokken worden. Vervolgens zal elke persoon die langskomt op het moment van enquêteren op het terrein benaderd worden. Wel moeten de respondenten een leeftijd van 16 jaar of ouder hebben. Elke ruïne wordt minimaal een keer in het weekend bezocht en één keer op een doordeweekse dag om zowel de werkende als de niet-werkende mensen te kunnen bereiken. Wanneer er meerdere mensen tegelijk langs lopen zal de eerste benaderd worden. Een laatste eis was dat de deelnemers de Nederlandse taal zodanig beheersten dat ze de enquête vragen zonder vertaling begrepen en in het Nederlands antwoord konden geven. Gestreefd wordt naar een totale steekproefomvang van ruim negentig enquêtes. Per ruïne zullen dus minimaal dertig enquêtes afgenomen worden.

Type onderzoek

Gekozen is voor een semi-kwalitatief onderzoek. Op deze manier zijn de uitkomsten het best vergelijkbaar tussen de verschillende ruïnes. De vragen in de enquête zijn wel gestructureerd, maar wisselen in openheid. De stellin-

gen kunnen bijvoorbeeld beantwoord worden met geheel mee eens tot en met geheel mee oneens, maar de overige vragen zijn over het algemeen opgesteld en de antwoorden worden vervolgens in categorieën in gedeeld door degene die de interviews afneemt. Op deze manier worden de vragen wel open gesteld. Ook worden de overige opmerkingen die de respondenten geven vermeld op de enquête en meegenomen in de analyse.

De enquête

De enquête voor bewoners is als bijlage toegevoegd. De enquête is opgebouwd uit verschillende onderdelen. Onderdeel A is een introductie. Hierin worden vragen gesteld die bepalen of de deelnemers binnen de doelpopulatie vallen en hoe vaak ze wat komen doen bij de ruïne. Ook worden vragen gesteld die inzicht moeten geven in de betekenis van de ruïne voor de omwonenden. Onderdeel B geeft vervolgens inzicht in hoe de bezoekers de ruïne momenteel waarderen en welke kennis zij hebben en hoe zij hier aan komen. Onderdeel C bestaat uit stellingen die deels als controlevragen fungeren en deels om de mening over de huidige ruïne te vragen. In onderdeel D wordt gevraagd naar de toekomstwensen en ideeën van de respondenten. De laatste vraag bestaat uit een viertal scenario's die de respondenten moeten waarderen. Het afsluitende deel (onderdeel E) bestaat uit kenmerken van de respondenten. Naast de vragen naar geslacht en leeftijd zijn ook vragen opgenomen die inzicht geven in de cultuurparticipatie van de respondenten. Ook kan op deze manier een algemeen beeld van de respondenten gevormd worden.

De uitzondering Mathenesse:

Na een keer uitproberen bleek de enquête niet uitvoerbaar te zijn in Schiedam, bij de ruïne Mathenesse. De tactiek om participanten te werven, bleek in Schiedam geen vruchten af te werpen. Na vijf uur proberen was er slechts één enquête afgenomen. Dit kwam omdat er heel weinig mensen direct langs de ruïne liepen, maar ook doordat de mensen die er liepen buiten de doelgroep vielen (spraken geen Nederlands, of woonden niet binnen een straal van tien km) of hadden geen interesse in het meewerken aan het onderzoek. Daarom is er gekozen voor een andere aanpak. Dit hield in dat de enquête overal afgenomen mocht worden zolang de ruïne maar in het zicht was en dus niet alleen naast het kasteel terrein en de directe omgeving. Bovendien is er gekozen voor een verkorte enquête. Dit zorgde er voor dat meer mensen bereid waren mee te werken aan het onderzoek. De vragen zijn een selectie uit de vragen van de reguliere enquête. De vraag naar kennis over de ruïne is naar voren gehaald. Zodra men aangaf niet te weten wat de ruïne voorstelde, vielen de vragen over het gebruik en de waardering voor deze persoon af. Wel kregen ze nog enkele vragen over de toekomst wensen.

Logboek en non respons

Tot slot wordt er per dag dat er enquêtes afgenomen worden een logboek bij gehouden. In dit logboek worden de aantal enquêtes, de non-respons, de tijd van enquêteren en de (weers)omstandigheden bijgehouden.

5 ■ Overzicht geselecteerde ruïnes

Kasteel Duurstede met de door enkele respondenten verguisde brandtrap. Foto Laurens Smals 2011.

Het onderzoek wordt uitgevoerd bij drie ruïnes. Ruïnes zijn ieder uniek en hebben allemaal een heel eigen uiterlijk, historie, omgeving en context. Voor dit onderzoek kozen we ruïnes die ieder in een ander soort omgeving liggen: van een speciaal rondom de ruïne aangelegd landschapspark tot een ruïne geplaatst midden in de stad.

De ruïne van kasteel Duurstede. Foto: Peter van der Wielen, 2001.

5.1 Duurstede

Huidige situatie

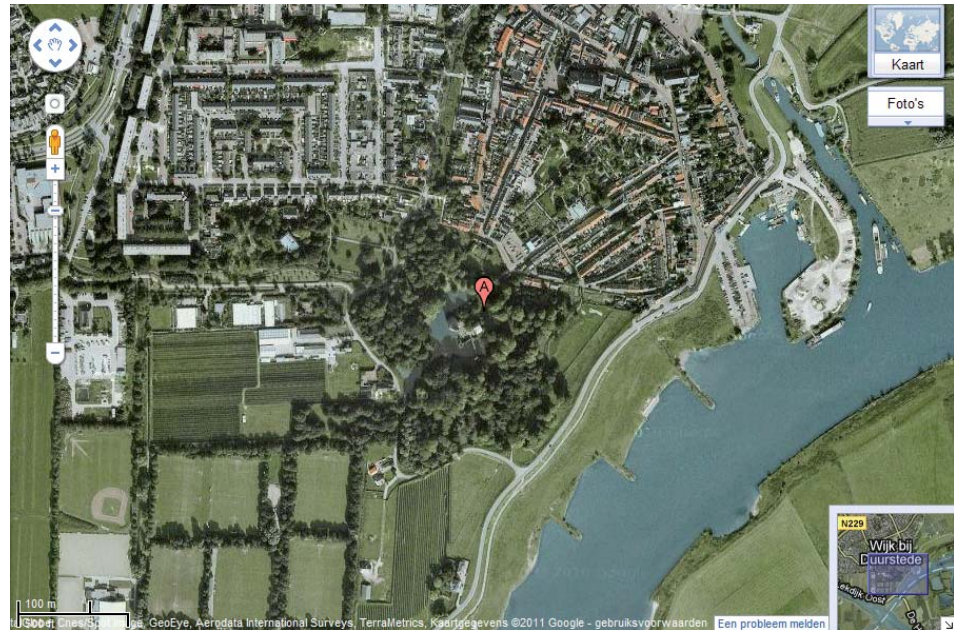
De kasteelruïne is een gelegen in een stadspark in het zuidwesten van de stad Wijk bij Duurstede. Het park is op loopafstand van het centrum van Wijk bij Duurstede. De kasteelruïne wordt via de bewegwijzering in de stad aangegeven als ‘het kasteel’. Het kasteelpark is van verschillende kanten binnen te komen. Wanneer je het park in zuidoostelijke richting verlaat komt je uit bij de dijk (figuur 4.2). Het park is een heuvelachtig terrein en er zijn wandelpaden en bankjes aangelegd. De ruïne is het middelpunt van het park en is omringd door een gracht. De kasteelgracht staat in verbinding met de buitengracht (figuur 4.1). Zuidoostelijk van de ruïne is de ingang van het kasteelterrein. Dit is via een brug te bereiken. De brug is ook de toegang voor rolstoelen en de catering in de ruïne.

De ruïne bestaat uit een vierkante donjon en een ronde zogenaamde Bourgondische toren. Deze toren is het huidige blikvanger in het park. ‘De feitelijke ruïne bestaat uit gevelresten van de voormalige woonvleugels aan de west- en zuidzijde van het kasteelcomplex, de zuidwestelijke hoektoren en de gedeeltelijke weer opgemetselde poorttoren’ (Schulte e.a. 1997, p. 261). Tussen de twee grote torens is een achtkantige muziektent geplaatst die dateert uit het jaar 1911. De ruïne is niet altijd opengesteld voor bezoekers. Momenteel wordt de ruïne gebruikt voor bruilotten en andere feesten (Kasteel Duurstede, 2011).

Het ontstaan van de ruïne

Het kasteel komt oorspronkelijk uit het jaar 1270. In de eeuwen daarna is het diverse malen verbouwd, vaak wanneer een nieuwe eigenaar aantrad. Vanaf 1580 kwam het kasteel in handen van de Staten van Utrecht die geen geld hadden om het goed te onderhouden. Het kasteel raakte in verval. De militaire waarde nam af, waardoor de Franse troepen Duurstede in 1672 met rust lieten. De lokale bevolking gebruikte de ruïne als steengroeve voor onderhoud aan huizen en wegen, waardoor de resten nog sterker werden aangetast. In 1850 werd de gemeente Wijk bij Duurstede eigenaar van de kasteelruïne. De gemeente liet een landschapspark aanleggen rondom de ruïne. Het parkontwerp is afkomstig van tuinarchitect J.D. Zocher (1790-1870). Hij liet de aarden bastions vergraven en legde de wandelpaden aan in de lijnen van het water en in de glooiingen van de voormalige bastions (Schulte e.a. 1997, p. 264). Het park is niet goed onderhouden en inmiddels dus niet meer helemaal volgens de ideeën van Zocher.

De ligging van de ruïne van kasteel Duurstede. Bron: Google.nl/maps.

De ruïne is vanaf het einde van de negentiende eeuw meerdere keren gerestaureerd met telkens een andere focus. Eenmaal lag de nadruk op het zichtbaar maken van de na archeologische opgravingen gevonden fundamenten van de verschillende woonvleugels.

5.2 Brederode

4.2 Brederode

Huidige situatie

Op de Velserenderlaan 2 te Santpoort ligt de ruïne van het kasteel van Brederode. De ruïne bestaat uit een hoofd- en een voorburcht. De hoofdburcht heeft een vierkante vorm en heeft hoektorens voorzien van een gele vlag en is omringd door een gracht. Van de voorburcht is alleen de poorttoren nog zichtbaar en van de hoofdburcht is het opgaand muurwerk bewaard gebleven. De voorburcht en de hoofdburcht zijn door een brug met elkaar verbonden. In de gracht staan enkele kunstwerken, die zichtbaar zijn vanaf de openbare weg.

De kasteelruïne ligt in het duin- en bosgebied ten noordwesten van Santpoort (figuur 4.4). De ruïne is gelegen tussen het bebouwde gebied van Santpoort en Velserbroek en de duinen. De ruïne is gelegen aan de doorgaande

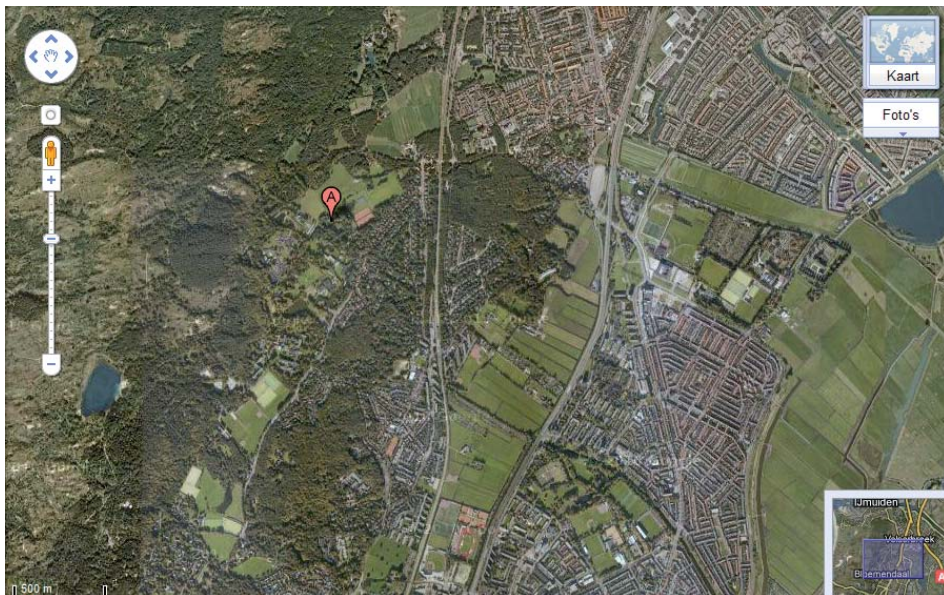

De ruïne van kasteel Brederode.

weg naar Kennemerland en heeft van oudsher de functie deze weg te beheersen. De kasteelruïne is zichtbaar vanaf de laan die in een bocht om het kasteelterrein loopt. Zuidoostelijk van het terrein is een parkeerplaats en ten noorden ligt een weiland waar zo nu en dan evenementen plaats vinden. Aan de overzijde van de laan staan huizen en wordt nieuwbouw gepleegd. Sinds enkele jaren is schuin tegenover het kasteel een moderne sauna gevestigd met parkeerterrein. De ruïne wordt door de jaren heen steeds meer ingebouwd.

De kasteelruïne is toegankelijk voor bezoekers. Langs de laan is een kleine fietsenparkeerplaats gemaakt bij de ingang van het terrein. Daar staan enkele informatieborden met informatie over openingstijden, entreekosten en de restauratie van de ruïne. Een deel van het terrein is vrij toegankelijk. Pas bij de voorburcht, bij het huis van de huidige beheerders, is de kassa en een klein soort informatieloketje. De entreekosten zijn € 3 voor volwassenen en € 1,50 voor kinderen.

Sinds september 2010 is er een project gestart door de Rijksgebouwendienst voor de grootschalige consolidatie van de ruïne. Het hoofddoel hierbij is er voor te zorgen dat de ruïne ook voor de komende generaties nog zichtbaar zal blijven. Inmiddels, begin 2013, zijn er vergevorderde plannen tot afstoting van de ruïne.

Ligging van de ruïne van kasteel Brederode. Bron: Google.nl/maps.

Ontstaan van de ruïne

Het kasteel Brederode is vanaf 1282 door Willem van Brederode gebouwd. In de eeuwen daarna heeft het kasteel veel te maken gehad met verwoestingen en wederopbouw. In 1573 is het kasteel voor het laatst door de mens aangetast: daarna was er vooral veel last van stuifzand uit de duinen. In de negentiende eeuw ging men zich bekommeren om de restanten van het kasteel en werd de ruïne rijksbezit (Kastelenstichting Holland en Zeeland 2000). In 1862 maakte P.J.H. Cuypers (dezelfde die twintig jaar later de eerste restauratie van kasteel Duurstede onderhanden zou nemen) een ontwerp voor reconstructie voor de ruïne. Dit ontwerp was geïnspireerd door het toen vigerende ideaalbeeld van een middeleeuws kasteel. Tot het begin van de twintigste eeuw bleven verschillende architecten bezig met het herstel van de ruïne. Na die tijd heeft de ruïne te lijden gehad onder vandalisme. Dit werd tegen gegaan door geen gratis toegang meer te verlenen. In 1981 wilde men de voorburcht herstellen, maar hierbij is geprobeerd de vegetatie niet te laten vergaan doordat dit zeldzame soorten bleken te zijn. Eind twintigste eeuw is Brederode bouwhistorisch onderzocht door de Rijksgebouwendienst. Het was een van de eerste ruïnes die met steun van het rijk gerestaureerd werd (Schulte e.a. 1997, p. 239-244).

5.3 Mathenesse

De huidige situatie

De kasteelruïne van Mathenesse wordt ook wel Huis te Riviere genoemd. De ruïne is gelegen in de stad Schiedam. Wat nog zichtbaar is, is het opgaand muurwerk van de vierkante donjon. De ruïne ligt zo'n anderhalve

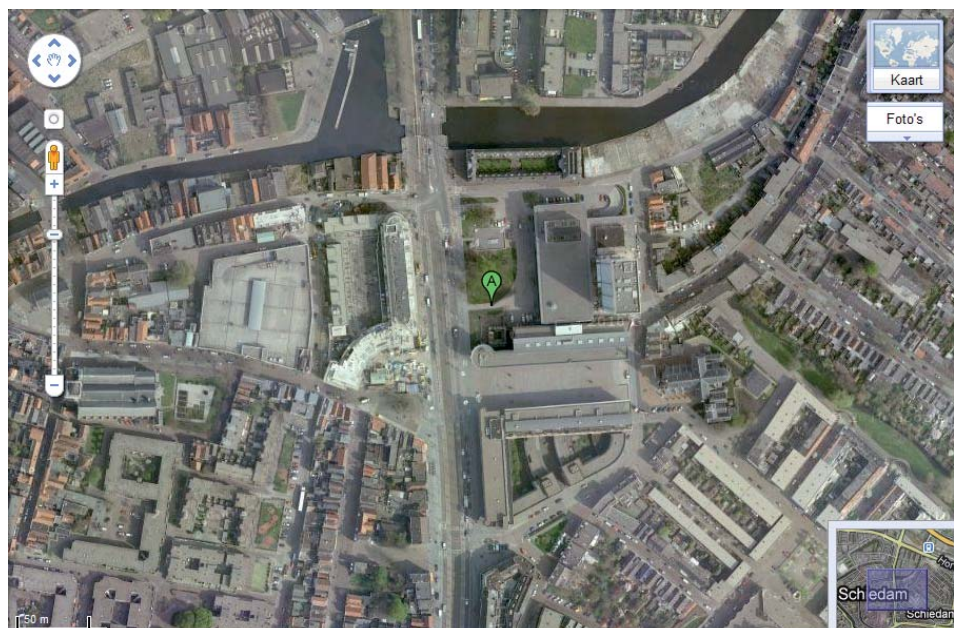
De ruïne van kasteel Mathenesse.

meter lager dan de overige bebouwing en is via een vergaan trappetje te bereiken. De ruïne wordt afgesloten door een hek. De directe omgeving van de ruïne maakt een vieze indruk. Zowel duivenpoep en -veren maar ook het vuil in het strookje water voor de ruïne geven een onverzorgde indruk. De ruïne is gelegen aan een drukke weg waar een stoep, fietspad, autoweg en trambaan aanwezig zijn. Recht tegenover de ruïne zijn de tramhaltes van de trambaan. Naast deze weg is de ruïne van alle kanten in gebouwd door de omgeving. Met de klok mee kom je na de trambaan een parkeerterrein tegen. Vervolgens staat de ruïne verder ingebouwd door de achterzijde van een theater en er vlak naast, het gemeentehuis. Voor de ruïne is een beeld geplaatst van Aleida van Henegouwen, de stichteres van het kasteel.

Hoe de ruïne is ontstaan

Aleida van Henegouwen (voogdes van graaf Floris V van Holland) stichtte het kasteel in 1282 (Schulte e.a. 1997, p. 295). Aan het eind van de dertiende eeuw bestond het kasteel uit een voor- en hoofdburcht die gescheiden waren door een gracht. 150 jaar later werden er noordelijk en westelijk van de donjon twee woonvleugels aangebouwd. Voor 1598 werd het kasteel enkele malen verwoest en door brand aangetast.

Ligging van de Kasteelruïne van Mathenesse. Bron: Google.nl/maps.

Toen in 1946 het gemeentehuis gebouwd werd, verwijderde men zonder enig onderzoek een zware muur. Het protest dat hierop volgde, zorgde voor een uitgebreid onderzoek. Toen werden de fundamenten van onder andere de voorburcht gevonden. Deze zijn na het onderzoek weer met grond bedekt. De donjon die nu nog zichtbaar is, werd gerestaureerd. De muren zijn zo'n 30 centimeter opgemetseld en de vervallen muren zijn glad gestreken. Hiermee is het ruïneuze van het kasteel aangetast (Schulte e.a. 1997, p. 269).

6 ■ Analyse

De ruïne van Brederode met een informatiebord over de plannen omtrent het huidige onderhoud. Foto auteur.

6.1 Uitvoering

De uitkomsten van de 94 enquêtes die zijn afgenomen worden in dit hoofdstuk met elkaar in verband gebracht. Het feit dat er geen aselechte steekproef getrokken kon worden (zie hoofdstuk 3) maakt dat het niet mogelijk is te generaliseren naar de populatie.

De uitkomsten van de enquêtes worden met behulp van beschrijvende statistiek weergegeven. De tweede paragraaf geeft een beschrijving van de kenmerken van de respondenten.

In paragraaf drie wordt ingegaan op de manier waarop de respondenten de ruïne gebruiken.

In de volgende paragraaf wordt de rol van de ruïne voor de omwonenden beschreven.

Paragraaf 5 zal vervolgens op de waardering van de huidige beleving van de ruïnes ingaan.

Daarna zullen in paragraaf 6 de toekomstwensen beschreven staan. Tot slot vatten we de belangrijkste bevindingen per ruïne samen.

Zoals in hoofdstuk 3 uitgelegd is, hebben de respondenten die bij de ruïne van Mathenesse ondervraagd zijn, een verkorte enquête gekregen. De situatie was daar zo dat met een lange enquête er te veel non-respons optrad. Hierdoor zijn sommige vragen niet opgenomen in de enquête bij Mathenesse en kan er dus over sommige vragen alleen iets gezegd worden over de omwonenden van Duurstede en Brederode.

De respondenten werden benaderd op of rond het terrein van de kasteelruïne. De participanten zijn uitgenodigd om mee te doen, via de vraag: 'of ze tijd hebben voor een onderzoek voor de Rijksgebouwendienst'. Op dat moment wordt er niet meteen bij verteld dat de vragen de ruïne betreffen. Het afnemen van de enquête kost ongeveer 15 minuten. De enquêtes zijn zowel op doordeweekse dagen afgenomen als op zaterdag of zondag. De weersomstandigheden wisselden. Geen van de dagen heeft het echt geregend, de temperatuur verschilde wel.

Per dag van enquêteren werd een logboek bijgehouden met vermelding van hoeveel enquêtes in hoeveel tijd werden afgenomen en de omstandigheden van het weer en andere bijkomstigheden. Natuurlijk is in het logboek ook aangegeven hoe groot de non-respons was. In Mathenesse was de non-respons het grootst (tabel 6.1). Toen de enquête nog niet verkort was, was de non-respons 100%. Niemand van de doelgroep was bereid mee te werken. Ook na het aanpassen van de enquête was de non-respons relatief hoog in Schiedam, ondanks dat er voldoende mensen in de buurt van de ruïne rondliepen. Het is onduidelijk of dit iets zegt over hun betrokkenheid bij monumenten in het algemeen of in het bijzonder met Mathenesse: er werd tenslotte gevraagd om mee te werken aan een onderzoek van de Rijksgebouwendienst.

Ruïne	Totaal aantal enquetes	Totaal non-respons	Totaal uren
Brederode	33	10	13,75
Duurstede	31	16	10
Mathenesse	30	22	12

Tabel 6.1 Samenvatting van het logboek met onder andere de non-respons.

6.2 Kenmerken van de respondenten

Het onderzoek is uitgevoerd onder 94 respondenten. Bij elke ruïne zijn minimaal dertig enquêtes afgenomen. De enquête opende met de vraag 'woont u hier in de omgeving'. Deze vraag werd als eerste gesteld omdat dit het selectiecriterium was. Zodra mensen aangaven niet uit de buurt te komen, werd de enquête gestopt, want dan behoorden zij niet tot de doelpopulatie. 82 van de 94 deelnemers gaf aan binnen een straal van 0-5 km te wonen. In Schiedam en Wijk bij Duurstede zeiden de deelnemers er soms bij dat ze in die stad woonden, vaak slechts een paar straten verder op. Bij Brederode was dit minder het geval en gaven mensen een minder precieze beschrijving.

Een aantal benaderde personen dacht net buiten de vijf km te wonen. Dit antwoord is voornamelijk naar voren gekomen bij de ruïne van Brederode. Zij woonden vaak aan de rand van Haarlem of Bloemendaal, net iets meer dan vijf km weg. Slechts twee personen gaven aan verder dan tien kilometer te wonen. Om te controleren of ze

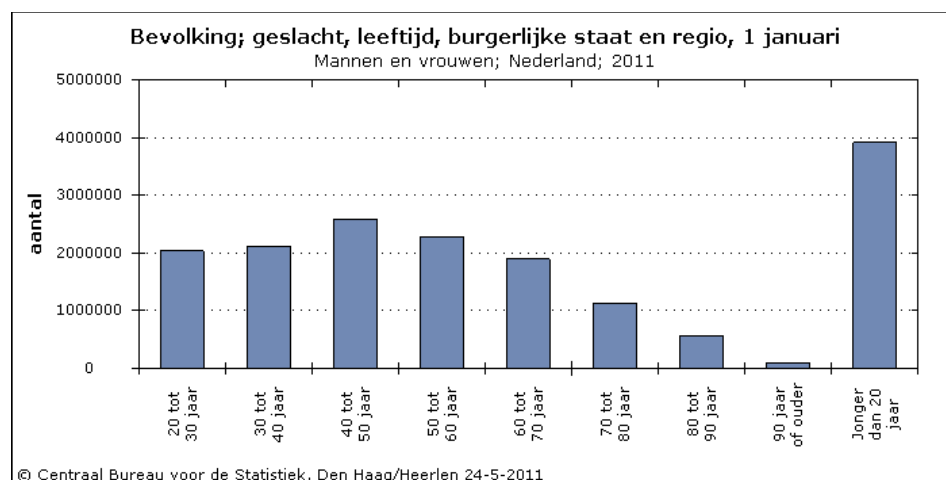
toch bij de doelgroep behoorde kregen deze twijfelaars een tweede en een derde vraag ter controle voorgelegd. Dit waren de vragen 'hoe vaak komt u hier?' en 'wat is de reden dat u hier rondloopt?' Beide keren bleken ze vaker te komen. De ene kwam om de zoveel weken om de ruïne te fotograferen en de andere persoon was muzikant en gaf onder andere muziekvoorstellingen bij de ruïne. Daarom is besloten deze personen toch tot de doelgroep te laten behoren.

Leeftijd, geslacht en opleiding

De gemiddelde leeftijd van de respondenten is 52 jaar. 40% van de ondervraagden is jonger dan 50 jaar. Deze groep is in het onderzoek ondervertegenwoordigd ten opzichte van de Nederlandse bevolking als geheel (CBS 2011) (figuur 6.1). Aan het onderzoek hebben meer vrouwen deelgenomen dan mannen. In totaal deden 52 vrouwen mee tegen 42 mannen. Bij ongeveer de helft van de afgenomen enquêtes was het echter zo dat de ondervraagde niet alleen was tijdens het stellen van de vragen. Hierbij werden de antwoorden dan door alle aanwezigen gegeven (hooguit vier personen) en pas de laatste vragen over leeftijd, geslacht en opleidingsniveau werden individueel beantwoord. Over het algemeen waren de mensen die met z'n tweeën of meer rondliepen van vergelijkbare leeftijd en waarschijnlijk ook van vergelijkbaar opleidingsniveau.

De respondenten waren grotendeels hoog opgeleid. Bijna 60% van de ondervraagden geeft aan minimaal een HBO opleiding te hebben afgerond. Slechts 10% had alleen lagere en/of middelbare school.

Figuur 6.1. Nederlandse bevolking naar leeftijd. Bron: CBS stateline, 2011.

Tussen de respondenten bij de drie verschillende ruïnes zitten over het algemeen geen grote verschillen. Bij Mathenesse hebben de respondenten een iets lagere gemiddelde leeftijd, namelijk 48 jaar. Bij Duurstede ligt de gemiddelde leeftijd juist iets hoger, namelijk op 53 jaar. De man/vrouw verhouding is bij alle drie nagenoeg gelijk. De kleine verschillen die er te zien zijn, zijn te verwaarlozen omdat respondenten ongeveer bij de helft van de afgenomen enquêtes in twee- of drietallen de vragen hebben beantwoord.

Het enige dat wel opmerkelijk is, is dat bij de ondervraagden in Mathenesse minder mensen aangeven een WO opleiding te hebben afgerond (tabel 6.2). Bij Duurstede zijn de minste HBO-ers ondervraagd.

Tabel 6.2 Hoogst behaalde opleiding van de respondenten per ruïne.

Ruïne	Lagere school/ middelbare school	MBO	HBO	WO
Duurstede	16%	26%	19%	39%
Brederode	3%	18%	36%	33%
Mathenesse	10%	30%	40%	16%
Totaal	10%	25%	32%	30%

NB door missing values komt het niet uit op 100%.

Cultuurparticipatie

Om een beter beeld te krijgen van de ondervraagden, werd gevraagd of ze vaker ruïnes, andere cultuurhistorische objecten en/of musea bezoeken. Slechts 11% van de respondenten geeft aan vaker andere ruïnes te bezoeken (tabel 6.3). Bijna de helft van de mensen brengt zelden tot nooit een bezoek aan een andere ruïne. Een enkele keer werd als opmerking erachteraan gemaakt 'zijn die er dan, in Nederland?' Andere cultuurhistorische objecten en musea worden door zo'n 40% van de ondervraagden wel vaak bezocht. Nog eens 40% gaf aan de beide bezienswaardigheden soms op vakantie te bezoeken. Om het begrip 'cultuurhistorische objecten' wat duidelijker te maken, werden bij deze vraag voorbeelden gegeven zoals kerken of monumenten. Wat de aanduiding 'vaak' en 'soms' precies inhoudt, is niet gedefinieerd. De respondenten mochten naar eigen mening aangeven of ze 'vaak', 'soms' of 'zelden tot nooit' een van de bovenstaande bezienswaardigheden bezochten. Bij het antwoord, 'ja (soms) op vakantie (wel eens)' werd dit in de categorie 'soms' ingedeeld.

	Andere ruïnes	Cultuurhistorische objecten	Musea
Vaak	11%	38%	42%
Zelden / op vakantie	40%	40%	42%
Zelden tot nooit	49%	21%	17%

Tabel 6.3 Bezoek aan andere culture objecten door de participanten.

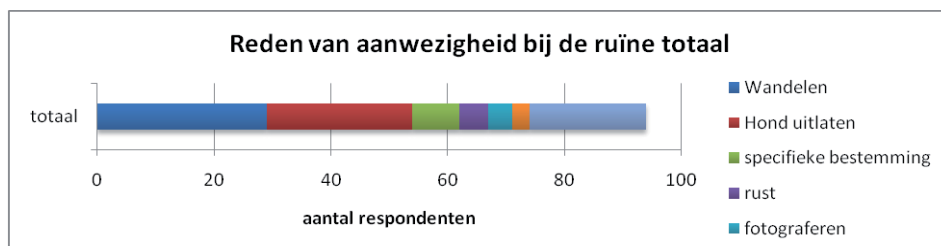
NB door missing values komt het niet uit op 100%.

De ondervraagde omwonenden van deze drie ruïnes komen niet vaak bij andere ruïnes. Bij de vragen over zowel het bezoek aan musea als bij cultuurhistorische objecten was de verdeling bij Mathenesse ongeveer 25% 'vaak' en ruim 50% 'soms/op vakantie'. Terwijl bij de andere twee ruïnes de verdeling meer richting de 40% om 40% ging. Het lijkt er dus op dat bij Duurstede en Brederode mensen rondlopen met iets meer interesse voor cultuurhistorie dan bij Mathenesse.

Concluderend kan vastgesteld worden dat de respondenten over het algemeen wel eens andere culturele objecten bezoeken, maar dat ze met andere ruïnes weinig ervaring hebben. Hierdoor kan het zijn dat het beeld dat zij hebben bij het begrip 'ruïne' voornamelijk gevormd is door het object bij hen in de buurt.

6.3 Huidig gebruiken van de ruïne door de respondenten

Naast het fotograferen wat als reden genoemd werd door de respondent die zo'n tien km verderop woont, zijn er nog meer redenen genoemd bij de vraag 'wat is de reden dat u hier rondloopt?'. Het meest gehoorde antwoord was wandelen (31%) en op de tweede plaats de hond uitlaten (27%) (figuur 6.2).

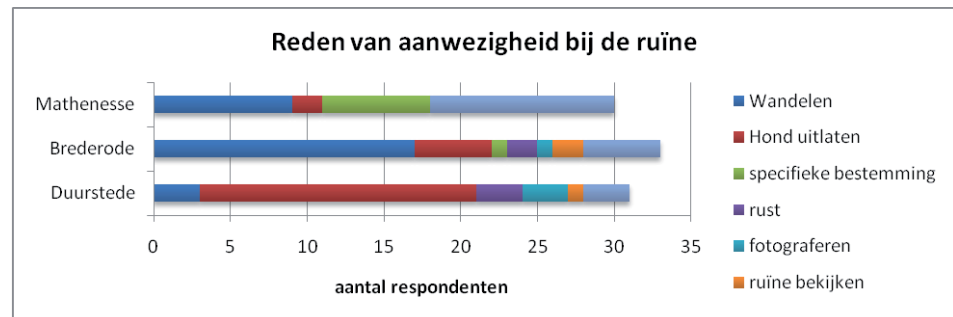
Figuur 6.2 Redenen aanwezigheid bij de drie ruïnes.

Slechts drie personen gaven aan te komen om de ruïne bezichtigen, maar in mijn ogen behoren de personen die de ruïne komen fotograferen ook tot deze categorie. In beide gevallen is het bezoek aan die plek puur ingegeven vanwege het uiterlijk van de ruïne, terwijl bij de andere redenen het niet zeker is hoe sterk de aanwezigheid van de ruïne het bezoek aan die locatie heeft ingegeven. Dit is zeker de vraag bij de mensen die aangaven op weg te zijn naar een specifieke bestemming (8%). Er is weliswaar niet gevraagd of zij deze route niet hadden genomen als de ruïne er niet had gestaan, maar mogelijkwijs hebben zij hun route aangepast omdat ze het prettig vinden om langs de ruïne te lopen. Zo was er bijvoorbeeld een vrouw die in eerste instantie niet mee wilde doen omdat ze naar een vriendin aan het wandelen was voor een kopje koffie. Zij nam niet zoeer de kortste, maar juist de

prettigste wandelroute. Bij Mathenesse gaf een relatief groot deel aan op weg te zijn naar een specifieke bestemming, 23% (figuur 6.3). Dit kan met de omgeving te maken hebben, omdat er veel winkels, huizen, openbaar verkeer, kantoren etc in de buurt van de ruïne liggen.

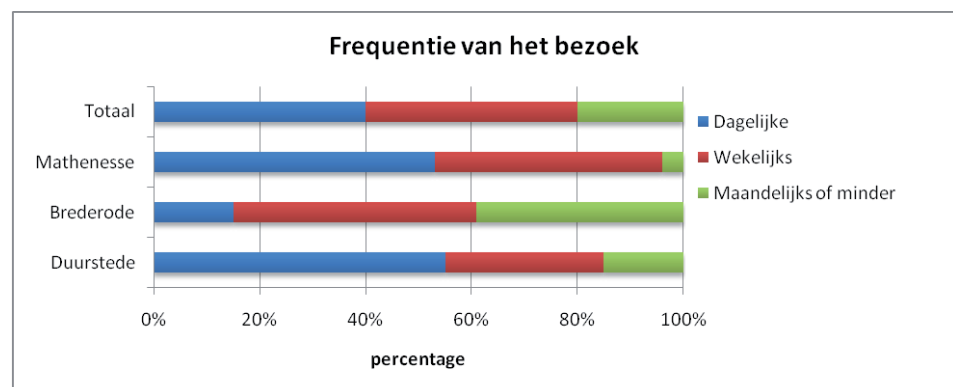
De hond uitlaten werd het minst genoemd bij Mathenesse, terwijl dit bij de andere ruïnes wel als een van de twee meest genoemde redenen werd geven. Dit kan goed met de omgeving te maken hebben. In de buurt van de ruïne van Mathenesse is weinig groen en veel verkeer. Duurstede, gelegen in een groene omgeving, was de meest populaire hondenuitlaatplek.

Figuur 6.3 Redenen aanwezigheid per ruïne.

Bij het fotograferen gaven twee van de vier personen aan dit vier keer per jaar te doen. Zij willen de ruïne in elk seizoen van het jaar op de foto hebben. Wanneer dit vergeleken wordt met dagjesmensen die de ruïne wel eens bezoeken, dan is vier keer per jaar relatief vaak. In vergelijking met de groep respondenten die aangaven hun hond uit te laten, is het echter duidelijk weinig. Die worden dagelijks uitgelaten en heel vaak is dat rond de ruïne. Vandaar dat veel respondenten in Wijk dagelijks worden aangetroffen bij het kasteel. Maar ook bij Mathenesse geeft meer dan de helft van de deelnemers aan er dagelijks te komen. Sommigen van hen stappen tegenover de ruïne dagelijks in de tram, anderen wonen een paar straten verder en lopen langs de ruïne bijvoorbeeld naar de supermarkt. Alleen bij Brederode geeft slechts 15% aan dagelijks bij de ruïne te komen. Op de satellietfoto op pagina 36 is ook te zien dat er relatief weinig huizen vlak in de buurt van de ruïne staan. De mensen moeten er dus een stuk voor lopen voor ze er zijn. Wanneer naar alle respondenten gezamenlijk wordt gekeken, blijkt dat maar liefst 80% aangeeft er wekelijks te komen, en van die 80% is de helft er zelfs dagelijks (figuur 6.4). Deze respondenten zoeken de ruïne dus vaak op en zien de ruïne vaak. Voorondersteld kan worden dat de omwonenden een binding hebben met de ruïne. Doordat ze vaak met hem in aanmerking komen is de ruïne vertrouwd.

Figuur 6.4 De frequentie van de aanwezigheid bij de ruïne.

6.4 De rol van de ruïne voor de respondenten

Met een aantal vragen en stellingen is geprobeerd te achterhalen wat de ruïne voor de omwonende betekent. Zoals hierboven duidelijk werd, komt een groot deel van de ondervraagden vaak in de directe omgeving van de ruïne. Ze zien hem (bijna allemaal) minimaal eenmaal per week, wat betekent dat de ruïne vertrouwd is voor de respondenten.

Om te kunnen zien of de bewoners trots zijn op de ruïne, hebben we ze de vraag voorgelegd welke drie gebouwen, objecten of landschappen zij als eerste zouden laten zien aan hun gasten en visite. Van de 64 ondervraagden (deze vraag is niet opgenomen bij de verkorte enquête voor Mathenesse) had bijna 80% de ruïne in de top drie staan. Meer dan 50% van de 64 ondervraagden had de ruïne zelfs op nummer één staan. Ook bij de vraag: ‘Welk gebouw is naar uw mening het meest beeldbepalend en/of eigen en/of karakteristiek voor deze stad/gemeente/regio?’ vond ruim de helft de ruïne het meest karakteristiek. Hierbij moet wel opgemerkt worden dat de ruïne vrij vaak een gedeelde eerste plaats kreeg. Dit houdt in dat respondenten zeiden ‘ja zeker de ruïne, maar ook de ...’ (in Wijk bij Duurstede bijvoorbeeld de molen). Hierbij zaten tussen de twee locaties ook geen grote verschillen. Bij Brederode werd de ruïne iets vaker genoemd als meest karakteristiek dan bij Duurstede. Dit maakt duidelijk dat de ruïne volgens de omwonenden een belangrijke functie heeft voor de uitstraling van de leefomgeving en hierdoor beeldbepalend is voor de omgeving. 82% van de ondervraagden is dan ook van mening (mee eens of geheel mee eens) dat de ruïne karakteristiek is voor de omgeving (tabel 6.4). Liefst 92% van de ondervraagden geeft dan ook aan het eens of helemaal eens te zijn met de stelling ‘De ruïne hoort bij de stad/omgeving’. Omdat Brederode niet direct bij een stadje ligt, is daar de vraag een beetje aangepast, maar is de strekking gelijk gebleven. Ook de stelling ‘De ruïne vertelt mij iets over het verleden van de regio’ werd door 80% beantwoord met geheel mee eens of mee eens.

Bij de stelling of de ruïne door zoveel mogelijk mensen bezichtigd zou moeten kunnen worden, waren de antwoorden iets meer uiteenlopend. De grote meerderheid stemde er wel mee in (68%), maar toch gaf ook een vrij groot gedeelte aan het hier niet mee eens te zijn (21%) (tabel 6.4). Als reactie werd hier door enkelen bij aangegeven dat ze bang waren voor te veel drukte als er te veel bezoekers zouden komen.

Stelling/reactie	(geheel) mee eens	niet mee eens/ niet mee oneens	(geheel) mee oneens
De ruïne hoort bij de stad/omgeving	92%	4%	4%
De ruïne vertelt mij iets over het verleden van de regio	80%	13%	7%
De ruïne is karakteristiek voor de omgeving	82%	7%	11%
De ruïne moet door zoveel mogelijk mensen bezichtigd kunnen worden	68%	11%	21%

Tabel 6.4 Stellingen over de rol van de ruïnes.

Alleen in Schiedam was het enthousiasme iets minder. Daar had ruim 10% de mening dat ze het (geheel) niet eens waren met de stelling ‘de ruïne hoort bij de stad’ en was slechts 80% het met de stelling eens. Bij de stelling ‘De ruïne moet door zoveel mogelijk mensen bezichtigd kunnen worden’ was het juist andersom. Daar is door ruim 85% positief op gereageerd bij Mathenesse, terwijl dat bij de andere ruïnes rond de 65% lag. In Schiedam zijn ze dus minder bang voor de drukte die toerisme met zich mee brengt. Mogelijk komt dit doordat de omgeving van de ruïne van Mathenesse geen rust uitstraalt wat bij de andere ruïnes wel meer het geval is.

6.5 De huidige beleving en waardering van de ruïne

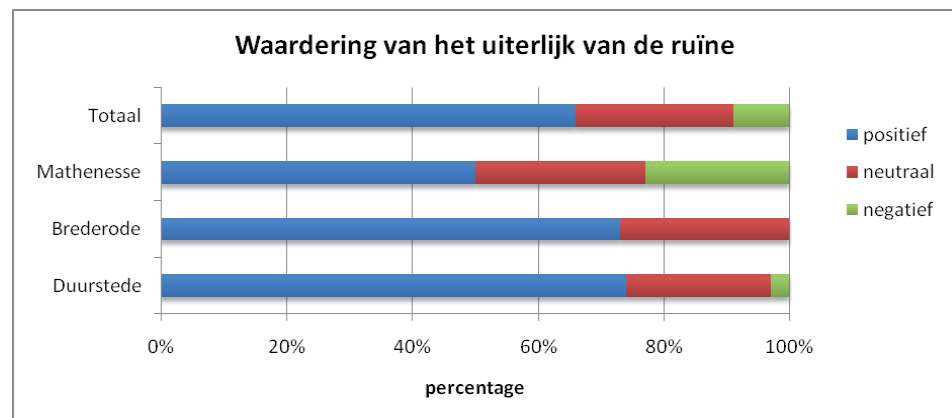
Uiterlijk en sfeer van de ruïne

Over het algemeen vinden de respondenten dat de ruïne een belangrijke functie heeft binnen de regio. Ze zijn trots op de ruïne want ze willen hem graag laten zien, maar de drukte van toeristen groepen mag achterwegen blijven. Waar ligt dat aan? Wat vinden ze van de ruïne zelf? Welke mening hebben de respondenten over het uiterlijk en de sfeer van de ruïne? Ook hier hebben ze een aantal vragen en stellingen over voorgelegd gekregen. Deze vragen werden open gesteld. De respondenten hadden dus niet de mogelijkheid uit meerkeuze antwoorden te kunnen kiezen. Door middel van hun eerste reactie werd bepaald of zij over het algemeen een positief, neutraal of negatief antwoord gaven. De enquêteur schreef vervolgens steekwoorden op die de ondervraagden hadden gebruikt.

Bij de vraag ‘wat vindt u van het uiterlijk van de ruïne?’ zijn van 66% van de respondenten de reacties in de positieve categorie geplaatst. Minder dan 10% reageerde negatief. Wanneer de reacties per ruïne worden vergeleken

dan valt op dat Mathenesse duidelijk het laagst scoort. Duurstede en Brederode hebben beide meer dan 70% positieve reacties, en Mathenesse slechts 50%. De overige 50% was verdeeld in 25% negatief en 25% neutraal (figuur 6.5).

Figuur 6.5 Waardering van het uiterlijk van de ruïne.

Woorden die in de omschrijving gebruikt werden door respondenten bij alle drie de ruïnes waren 'mooi' en 'oud'. Het woord 'oud' werd zowel door personen genoemd die het uiterlijk van de ruïne positief, neutraal of negatief waardeerden. Bij Mathenesse waren er respondenten die de woorden 'niet mooi', 'niet mooi meer' of zelfs 'lelijk' gebruikten. Bij Duurstede werden zowel positieve als negatieve beschrijvingen gegeven. Zowel 'statig', 'prachtig', 'stoer' (drie keer genoemd), 'pittoresk' (één keer) maar ook 'bijzonder' of 'apart'. In totaal is door vijf verschillende respondenten aangegeven dat ze hem vervallen vinden in een negatieve zin. Ze vinden dat het onderhoud beter zou kunnen. Er was zelfs een man (54 jaar) die zijn waardering van het uiterlijk van de ruïne beschreef met de woorden 'rotzooi' en 'troep'.

Tot slot waren er vijf respondenten die aangaven dat de brandtrap op Duurstede een negatieve invloed had op hun waardering (afbeelding p.33). Bij Brederode waren er enkele vergelijkbare reacties over de vlag die op de ruïne geplaatst is. Andere negatieve reacties op het uiterlijk van Brederode waren 'verwilderd' en 'vervallen'. Positieve beschrijvingen van de respondenten waren 'geweldig', 'typisch', 'middeleeuws', 'een echte ruïne/ruïneus' 'indrukwekkend', 'nostalgisch' en tot slot 'authentiek'. Sommige begrippen werden door meerdere respondenten gebruikt, andere (zoals nostalgisch en authentiek) slechts eenmalig.

Om de sfeerimpressie te achterhalen, kregen de respondenten twee stellingen voorgelegd. De stellingen luiden 'ik vind de ruïne romantisch' en 'ik vind de ruïne mysterieus'. Bij Duurstede en Brederode reageerden de meeste mensen instemmend op de stellingen (tabel 6.5). In de stelling 'ik vind de ruïne mysterieus' konden iets minder mensen zich vinden, maar wel het overgrote deel. Mathenesse was een heel ander verhaal. Bij beide stellingen hebben slechts vijf mensen daar een instemmend geluid laten horen. Mathenesse geeft dus een hele andere sfeerbeleving dan de ruïnes van kasteel Brederode en Duurstede.

Tabel 6.5 Stellingen over sfeerimpressie van de ruïne: percentage 'geheel mee eens' + 'mee eens'.

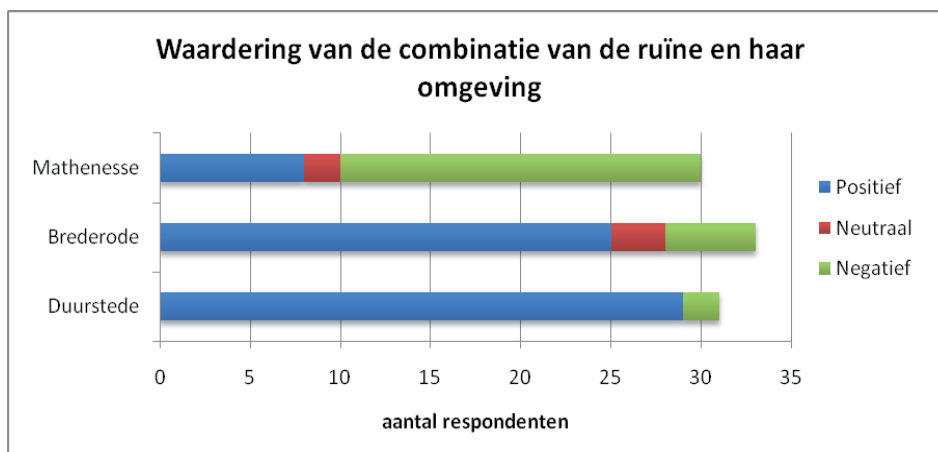
	Duurstede	Brederode	Mathenesse	Totaal
Ik vind de ruïne romantisch	94%	88%	29%	75%
Ik vind de ruïne mysterieus	68%	76%	29%	61%

NB Bij Mathenesse is de vraag door slechts 21 personen beantwoord, door de manier van enquêteren.

Omgeving

Om er achter te komen wat de omwonenden vinden van de locatie van de ruïne vroegen we ze 'wat vindt u van de combinatie van de kasteelruïne en haar omgeving?' Hierbij was het de bedoeling dat ze een zo spontaan mogelijk antwoord gaven, waardoor ze niet de mogelijkheid kregen om een antwoord aan te kruisen, maar werd hun reactie door de enquêteur ingedeeld in positief, neutraal en negatief.

Bij Duurstede zijn de omwonenden het meest tevreden over de combinatie van de ruïne en haar omgeving. Respondenten reageerden met de woorden ‘passend’, ‘klopt bij elkaar’, ‘veel groen en natuur’. Ook ‘schitterend’, ‘zeldzaam’ en ‘rustgevend’ werden genoemd. Wel werden door enkele respondenten suggesties gedaan om ruïne en park meer in de omgeving op te nemen. ‘Krachten bundelen van de verschillende bezienswaardigheden’ werd bijvoorbeeld genoemd door een 61-jarige vrouw. Slechts twee personen waren negatief. Ook bij de kasteelruïne van Brederode was driekwart van de ondervraagden positief. Wel uitten enkele respondenten hun zorgen over de toekomst. Zo was er een 53-jarige vrouw die vond dat er in de omgeving van de ruïne ‘geen moderne gebouwen meer’ zouden moeten komen. Drie keer kwam ter sprake dat de respondenten vonden dat de ruïne ‘wel zichtbaar moet blijven’ en dus niet ingebouwd mocht worden. Mathenesse week opnieuw van dit beeld af. Hier gaf het overgrote deel (tweederde) van de respondenten een negatieve reactie op de vraag wat zij van de combinatie van de ruïne en haar omgeving vonden. Slechts acht respondenten waren positief (figuur 6.6). Opvallend is dus dat de beide ruïnes die meer in het groen liggen over het algemeen positiever beoordeeld worden dan de ruïne gelegen in de stad. Hoe groener de omgeving, hoe beter men de ruïne er in vindt passen, lijkt de tendens. Toch was ruim een kwart bij de ruïne van Mathenesse wel tevreden over de ligging. De woorden die de respondenten gebruikten bij hun antwoorden op de stelling waren bij Mathenesse meer dan eens ‘combinatie tussen modern en oud’. Maar dit werd zowel pluspunt als minpunt genoemd. Dit werd dan vervolgd met ‘leuke afwisseling’ of juist met ‘het past niet bij elkaar’ (vijf keer genoemd). Andere beschrijvingen waren: ‘zonde’, ‘er is al zo veel nieuws in de plaats van oude gebouwen gekomen’ (twee keer genoemd), ‘ze zouden meer groen moeten aanleggen’ en ‘ze zouden van de parkeerplaats een park moeten maken’. Maar ook werd er wel positief gereageerd met de beschrijving ‘het is een goede combinatie’ (drie keer genoemd).

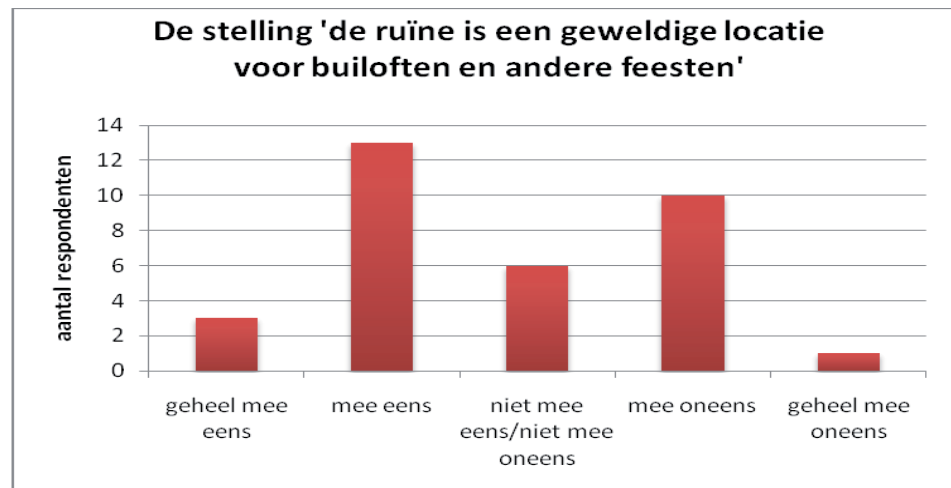
Figuur 6.6 Reacties op de vraag: “Wat vindt u van de combinatie van de ruïne en haar omgeving?”.

De stelling ‘De ruïne is (zou) een geweldige locatie (zijn) voor evenementen, bruiloften en andere feesten’ onderzoekt onder meer welke sfeer men op locatie ervaart. Bij Duurstede was bijna iedereen positief. Mogelijk is dit te verklaren doordat de ruïne momenteel ook al veel gebruikt wordt voor bruiloften en dit dus een vertrouwd idee is voor de respondenten. Zo vertelde een vrouw (48) dat ze een aantal jaar geleden de bruiloft van haar dochter in de ruïne had gevierd. Slechts één persoon gaf in Wijk bij Duurstede aan het niet eens te zijn met de stelling en vijf personen hadden er geen mening over. Bij Mathenesse is deze vraag niet opgenomen in de enquête. Bij Brederode was een heel wisselend beeld te zien (figuur 6.7).

Bijzonder is het om te zien dat bij Duurstede slechts één ondervraagde negatief reageerde op de vraag over de toegankelijkheid van het terrein. In Brederode waren dit er vier en nog eens tien die ‘slechts’ neutraal reageerde. Dus ongeveer de helft reageerde positief. Bij Duurstede waren er maar vier personen met neutrale antwoorden. Daar was ruim 80% positief. Bij Mathenesse was deze vraag niet opgenomen in de verkorte enquête. De verschillende uitslagen op deze vraag zijn opvallend maar lastig te interpreteren, omdat niet altijd helder is of men het kasteelterrein an sich bedoelde of een wijdere omgeving beoordeelde.

In Duurstede is het kasteelterrein nauwelijks toegankelijk, maar blijkbaar was er slechts één respondent die dat als storend ervaart. De overige respondenten stoorden zich daar blijkbaar niet aan en vonden de toegankelijkheid naar het park blijkbaar voldoende.

Figuur 6.7 De ruïne als feestlocatie.

In Brederode werd minder vaak positief gereageerd op de stelling. De ruïne wordt in Brederode dus meer beleefd als een afgesloten plek. Dit blijft vreemd want de ruïne van Brederode is wel toegankelijk voor bezoekers en Duurstede niet. Daar is een voetpad aangelegd waardoor het wel mogelijk is geheel rondom de ruïne te lopen (buiten de gracht). Bij Brederode kan vrij toegankelijk langs de voorzijde van de ruïne gelopen worden. Om dit pad te betreden moet van de openbare doorlopende weg afgeweken worden. Het pad leidt tot de ingang van de ruïne, waar entree betaald moet worden. Je kunt dus niet helemaal rondom de ruïne lopen en om het kasteelterrein zelf te betreden moet een entreeprijs betaald worden. Misschien wordt dit als groter obstakel gezien dan het niet mogen betreden van het kasteelterrein. Blijkbaar geeft mogelijke opgang niet meer het gevoel van toegankelijkheid, maar wanneer de ruïne één is met de omgeving is het al voldoende om in de omgeving te mogen rondlopen om het gevoel van toegankelijkheid te krijgen.

Het pad langs de ruïne van Brederode wat aan de ene kant uit komt op de openbare weg en aan de andere kant bij het loket van de ruïne.

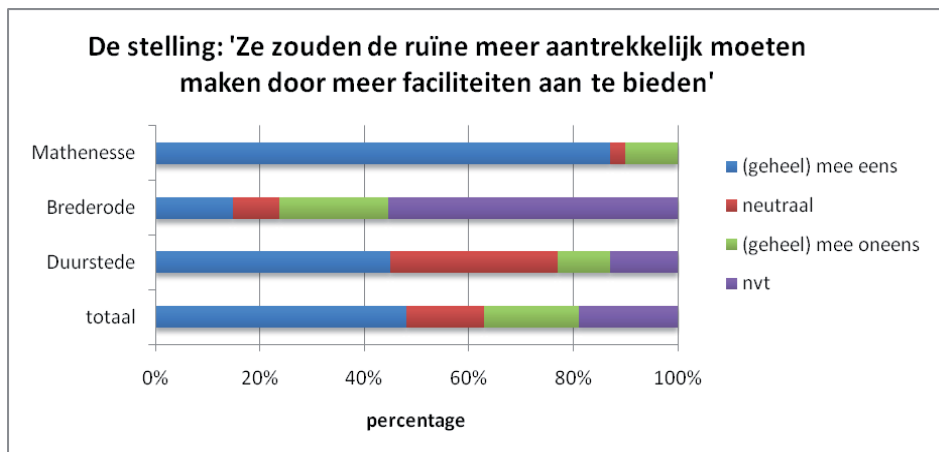

Tevredenheid over de ruïne

Om te meten hoe tevreden men werkelijk is over de beleving van de ruïne zijn er drie stellingen voorgelegd over of de ruïne moet blijven zoals hij is of dat er iets (drastisch) mag/moet veranderen. De stellingen zijn 'Ze zouden de ruïne aantrekkelijker moeten maken door meer faciliteiten aan te bieden zoals wandelpaden, bankjes, toiletten

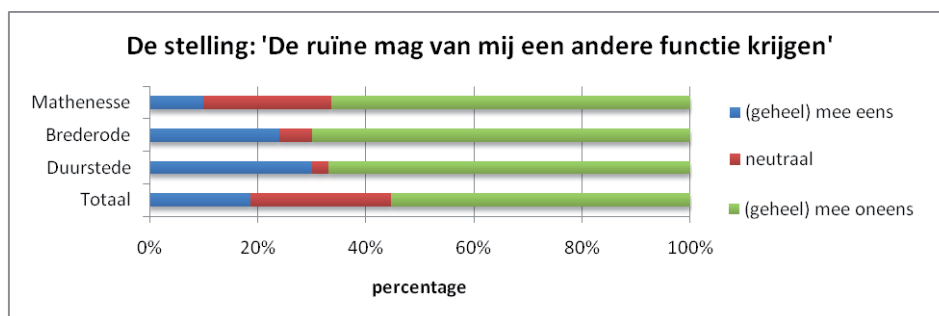
en informatieloketten', 'De ruïne mag van mij een andere functie krijgen' en tot slot de stelling 'De ruïne mag van mij gesloopt worden'. Zeker met de laatste vraag was het de bedoeling de wat extremere reacties op te roepen. Deze stellingen konden worden beantwoord met geheel mee eens t/m geheel mee oneens. Bij de eerste stelling kon worden aangegeven welke opties niet van toepassing waren.

Op de eerste stelling werd door bijna de helft instemmend gereageerd (figuur 6.8). 20% gaf aan dat er al voorzieningen genoeg aanwezig waren, vooral bij Brederode. Nog eens 20% vond de aanleg van voorzieningen ongewenst. Bij Duurstede was een opvallend groot deel het 'niet eens en ook niet oneens' met de eerste stelling (32%). Mathenesse was een uitzonderlijk geval met ruim 86% instemmend (36% geheel mee eens en nog eens 50% mee eens). Daar is men niet tevreden over de huidige situatie en worden faciliteiten gemist.

Figuur 6.8 Vergroten aantrekkelijkheid ruïne.

Op de tweede stelling 'de ruïne mag van mij een andere functie krijgen' gaf 60% van de ondervraagden aan het hier 'mee oneens' te zijn. 20% was het eens (figuur 6.9). Er waren maar weinig mensen die geheel mee eens of geheel mee oneens zeiden. Men had hier dus geen overdreven uitgesproken mening over en dit beeld overheerste bij alledrie de ruïnes.

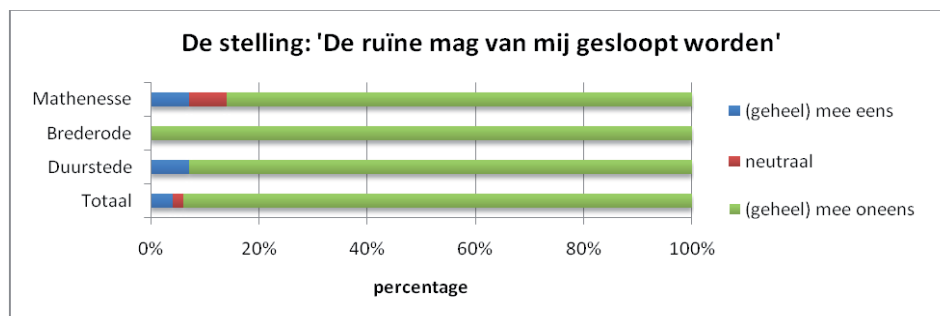
Figuur 6.9 Andere functie voor de ruïne.

Dit was bij de stelling 'de ruïne mag van mij gesloopt worden' wel anders. Hierbij werd door 83% aangegeven het hier 'geheel mee oneens' te zijn. Nog eens 10% had een minder uitgesproken mening en was het er 'mee oneens'. Bij Brederode was 100% het niet eens met de stelling, bij Duurstede 93% en bij Mathenesse 'slechts' 86% (figuur 6.10). Letterlijk hield dit in dat bij Mathenesse twee personen aangeven het volledig eens te zijn met de stelling en twee personen hadden geen mening. Bij Duurstede waren het twee personen die het 'mee eens' waren.

Informatie voorziening

Volgens Coeterier (1995) kan de kennis die een bezoeker heeft van een bepaald object, invloed hebben op de beleving. Net iets meer dan de helft van de respondenten gaf aan iets van de ruïne (denken) te weten. Alleen bij Mathenesse dacht tweederde te weten wat de ruïne was geweest. De kennis van de participanten is vervolgens niet getest. Het gaat er dus niet om hoeveel procent ook daadwerkelijk de goede informatie had over de ruïne, het ging er alleen om of ze dachten iets te weten. Ondanks dat bleek dat twee respondenten zeiden dat Mathenesse

Figuur 6.10 Sloop van de ruïne.

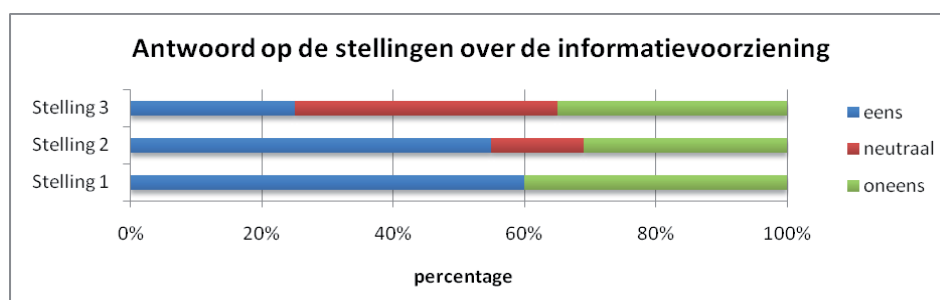
een oude stadspoort zou zijn geweest, twee die dachten dat het een deel van een stadsmuur was en een respondent beschreef het als een verdedigingswerk. Bij Brederode en Duurstede waren de respondenten over het algemeen meer bescheiden. Dan noemde zij wel wat informatie over de ruïne, maar zeiden ze vervolgens, ‘nee ik weet niet zo veel meer’. Dat verschil kan zijn veroorzaakt door de verwachting dat over Brederode en Duurstede veel meer kennis beschikbaar is en men dus relatief minder weet. Mathenesse oogt alsof er veel minder over te vertellen valt.

In het algemeen bleek dat bijna de helft van alle respondenten aangaf niks of nauwelijks iets over de ruïne te weten. 30% van de ondervraagden vond de informatievoorziening bovendien onvoldoende. Nog eens 15% gaf ‘wanneer je de moeite er voor neemt om het te zoeken, dan zal het wel voldoende zijn’ (in de grafiek als ‘neutraal’ gecategoriseerd) (figuur 6.11).

Met de stelling ‘ik vind dat er voldoende informatie aanwezig is bij de ruïne’, werd expliciet gevraagd naar wat men vindt van de aanwezige informatie in de omgeving van de ruïne. Dit keer zei het grootste gedeelte geen mening te hebben (neutraal) en op de tweede plaats werd ‘mee oneens’ het meest genoemd (figuur 6.11). Wanneer de gegevens van de twee vragen samen genomen worden kan geconcludeerd worden dat ruim de helft van de respondenten wel vindt dat er voldoende informatie over de ruïne aanwezig is, maar dat dit waarschijnlijk niet bij de ruïne zelf gevonden kan worden.

Dit kan verklaard worden door het feit dat de ondervraagden niet op het moment van ondervragen, en mogelijk andere momenten ook niet, ‘in’ de kasteelruïne binnen zijn geweest. In de omliggende omgeving van de drie ruïnes is weinig informatie te vinden. Bij Brederode is op het kasteelterrein zelf wel informatie over de ruïne te vinden en in de omgeving alleen over de huidige plannen met betrekking tot het onderhoud (afbeelding p. 39). Bij Brederode was het percentage dat positief reageert dan ook iets groter (33,3%) omdat je daar tegen een vergoeding het kasteelterrein op kan en daar staan informatieborden. Dat is bij een redelijk deel van de ondervraagden wel bekend. Bij Mathenesse was juist het overgrote deel het (geheel) oneens met de stelling (ruim 60%) (figuur 6.11).

Figuur 6.11 Antwoord van alle respondenten op de stellingen met betrekking tot de informatie voorziening en kennis.

Stelling 1: Ik denk iets over de ruïne te weten/Ik denk te weten wat de ruïne is geweest.

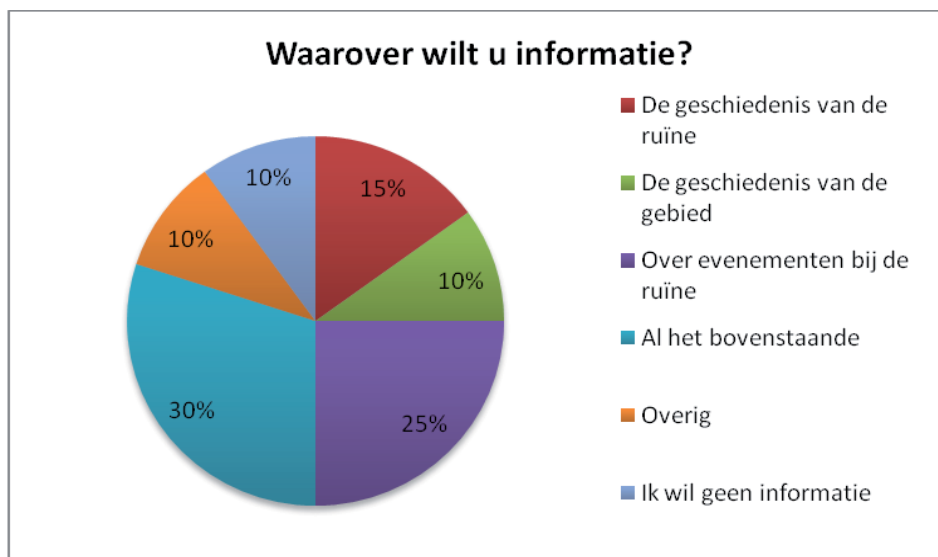
Stelling 2: Ik vind de informatievoorziening voldoende.

Stelling 3: Ik vind dat er voldoende informatie aanwezig is bij de ruïne.

Bij de vraag ‘waar haalt u uw informatie vandaan, of waar zou u uw informatie vandaan willen halen?’, konden de respondenten meerdere antwoorden geven. Deze vraag was niet opgenomen in de enquêtes bij Mathenesse.

Met stip op nummer 1 werd bij zowel Brederode als Duurstede de plaatselijke krant genoemd (30%). Hoogstwaarschijnlijk is dit een reactie op het eerste deel van de vraag; 'waar haalt u uw informatie vandaan'. De krant is geen medium waar je snel in zou kijken wanneer je op zoek gaat naar informatie, maar is wel een medium dat veel informatie geeft. Wanneer er dus stukken in de plaatselijke krant staan, lezen wel veel omwonenden die en op die manier krijgen ze informatie over de ruïne. Nog geen 20% van de ondervraagden noemde meerdere antwoorden. Op de tweede plaats staat 'informatieborden op en om het terrein' (15%). Bij Duurstede werd de VVV ook relatief vaak genoemd als bron (21.4 %). Dit is een bron die vooral gebruikt wordt wanneer men zelf opzoek gaat naar informatie. In tegenstelling tot de krant komt de informatie van de VVV niet zomaar op je af. Aangezien de meest genoemde informatie bronnen de plaatselijke krant en de informatieborden op het terrein zijn, blijkt dat de respondenten weinig zelf op zoek gaan naar informatie, maar wel informatie in zich opnemen wanneer die ze aangereikt wordt. Bij Brederode viel 36% van de antwoorden in 'overig'. Dit waren onder andere internet, folders, boeken, via via, kennissen of familie (bijvoorbeeld van een vader of moeder gehoord) en school.

Tot slot was er de vraag 'waarover zou u informatie willen krijgen? De mogelijke antwoorden waren hierbij: iets over de evenementen rondom de kasteelruïne, over de geschiedenis van de ruïne, geschiedenis van het gebied, al het bovenstaande, overig namelijk... of ik wil geen informatie. Deze vraag was alleen opgenomen in de enquêtes bij Brederode en Duurstede. 30% van de ondervraagden noemde 'al het bovenstaande' (figuur 5.12). Soms werd daar ook bij vermeld welke ze niet perse hoefden te krijgen, maar meestal wel alle drie. De meeste respondenten willen informatie over zowel de geschiedenis van de ruïne, als van het gebied, maar ook over de evenementen. Daarnaast gaf een kwart van de respondenten aan alleen meer informatie over de evenementen rondom de ruïne te willen krijgen (25%). Bij elkaar genomen betekent dat, dat ruim de helft van de respondenten geïnteresseerd is in informatie over de evenementen bij de kasteelruïne. Hiervoor zou de plaatselijke krant een mooi medium zijn. Op een tweede plaatst stond informatie over de geschiedenis van de ruïne. Vaak werden informatie over de geschiedenis van de ruïne en de geschiedenis van de omgeving samen genoemd. 10% van de ondervraagden gaf aan geen informatie over de ruïne te willen. Bij Duurstede werds twee keer zo vaak als bij Brederode aangegeven dat de ondervraagde graag informatie zou willen krijgen over de geschiedenis van de omgeving en het gebied.

Figuur 6.12 Informatiebehoefte bij Duurstede en Brederode.

6.6 Wensen voor de toekomst voor de kasteelruïne

Tot slot zijn de respondenten benaderd met een aantal vragen en stellingen over wensen die zij hebben over de toekomst van de kasteelruïne. De eerste stelling peilt of men überhaupt wel wil dat de ruïne behouden blijft. Dit is gedaan met de stelling: 'de ruïne moet voor de komende generaties ook nog zichtbaar blijven'. Ruim 80% reageerde hier positief op ('mee eens' of 'geheel mee eens').

Drie vragen in de enquête maten wat de ideeën waren van de respondenten over de functie van de ruïne. Om er achter te komen of de omwonenden vinden dat de ruïne momenteel op de meest ideale manier wordt gebruikt, kregen ze drie stellingen voorgelegd, namelijk: 'als de ruïne ... (stelling) dan zou ik ... (antwoord)'.

De respondenten konden antwoorden door aan te geven of ze de ruïne dan vaker zouden gebruiken (wat inhoudt dat ze vaker op de plek zouden komen waar ze ondervraagd werden), de ruïne even vaak zouden gebruiken of dat ze de ruïne minder vaak zouden gaan gebruiken, wat dus betekent dat ze minder vaak langs komen. Aan de respondenten werd uitgelegd dat 'gebruiken' opgevat kon worden als het bezoeken van de plek.

Alleen bij Mathenesse waren de stellingen in een andere vorm gesteld. Hierbij was de stelling geformuleerd als 'Ik zou het leuk vinden als de ruïne wordt voorzien van een (hotel)'. Antwoorden die men hierop kon geven waren: geheel mee eens, mee eens, niet mee eens/ niet mee oneens, mee oneens, geheel mee oneens. Deze gegevens zijn later in drie klassen verdeeld. Hierbij werd positief zowel 'meer gebruiken' en 'geheel mee eens' en 'mee eens' zijn. Neutraal was 'hetzelfde gebruiken' en 'niet mee eens/ niet mee oneens'. 'Minder gebruiken', 'mee oneens' en 'geheel mee oneens' werden onder negatief geschaard.

Wanneer er een positieve reactie is, betekent dit, dat de respondent in de toekomst vaker zal komen, indien deze suggestie uitgevoerd zou worden. Bij een neutraal antwoord komt de respondent even vaak als nu, en dus zal je zijn bezoeken niet missen wanneer deze suggestie wordt doorgevoerd. Wanneer er negatief gereageerd wordt, is dit wel zorgelijk. Dan geeft de respondent aan minder te zullen komen en zal de ruïne dus minder gebruikt worden door de huidige omwonenden.

Over het algemeen werd op de suggestie de ruïne te voorzien van een horecagelegenheid het meest positief gereageerd. Wel verschilde dit heel erg per locatie (tabel 6.6). Bij Duurstede is er heel wisselend geantwoord. Precies 13 mensen hebben positief gereageerd, 13 mensen negatief, en vijf respondenten gaven aan dat dit geen gevolg zou hebben voor hun bezoek aan de omgeving van de ruïne. In Mathenesse was meer dan driekwart van de mensen negatief. Bij Brederode was men het meest positief. Mogelijk is dit te verklaren door de afstand tot een bestaand café of restaurant. In Mathenesse is op nog geen steenworp afstand een restaurant te vinden en in de directe omgeving zijn nog meer andere horecagelegenheden. Bij Duurstede is de afstand naar een café of restaurant ook niet heel groot. Binnen drie minuten lopen ben je daar op een terras van een horecagelegenheid. In Brederode is de enige horecagelegenheid iets verder, namelijk 11 minuten lopen (google.nl/maps). Op de suggestie om de ruïne te voorzien van een attractie zoals een klimmuur werd bij alle drie veelal negatief gereageerd. Zeker bij Mathenesse kon men dat niet voor zich zien. Nog geen 5% kon hier positief over denken (tabel 6.6). Mogelijk speelt de oorte van de ruïne hierbij een rol.

Tabel 6.6 Attracties bij de ruïne.

Ruïne	Horecagelegenheid		Hotel		Attractie (bijv. klimmuur)	
	Negatief	Geen effect	Negatief	Geen effect	Negatief	Geen effect
Duurstede	42%	16%	45%	39%	88%	7%
Brederode	18%	27%	70%	24%	67%	18%
Mathenesse	76%	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	95%	n.v.t.

NB bij Duurstede en Brederode was het negatieve antwoord 'ik zou hier dan minder vaak komen dan dat ik nu doe' en bij Mathenesse was negatief, ik ben het (geheel) oneens met de stelling: ik zou het leuk vinden als de ruïne werd voorzien van een

Met 90% betrouwbaarheid kan gesteld worden dat er een verband is tussen de frequentie van het bezoek van de omwonenden en de reactie op het idee dat de ruïne wordt voorzien van een horecagelegenheid in de toekomst. De Cramer's V waarde is 0,2 en dit houdt in dat het om een zwak verband gaat. Van de respondenten die momenteel wekelijks bij de ruïne komen, geeft een groot deel aan vaker bij de ruïne te komen wanneer deze voorzien zou worden van een horecagelegenheid. Tegelijkertijd zal een vrij groot deel van de respondenten dat nu de ruïne bezoekt, dan minder vaak komen.

Het blijkt zo te zijn dat er een verband is tussen het uiterlijk van de ruïne positief waarderen een positieve reactie geven op het idee dat de ruïne een horecagelegenheid mag krijgen. Dit gaat eveneens om een zwak verband, de

Cramer's V was 0,2. Dit verband houdt ook in dat hoe negatiever de reactie (dus een neutrale of negatieve) hoe minder instemming er klinkt bij het idee dat de ruïne een horecagelegenheid zou krijgen.

De rest van de variabelen die invloed kunnen hebben op de huidige beleving en de waardering daarvan blijken geen verband te hebben met de verschillende toekomst wensen.

Na het horen van een aantal van deze functies kwamen een paar respondenten zelf met andere voorstellen. Bij de ruïne van Duurstede vond een man (68 jaar) dat een deel van de ruïne wel een passende functie mocht krijgen zoals een museum of galerie. Zijn idee was dat de buitenkant van de ruïne zoveel mogelijk intact moest blijven, maar dat de binnenkant dan heel modern ingericht kon worden. Dit zou een juiste sfeer creëren voor een museum of galerie. Een andere respondent (vrouw, 38 jaar) zou in de toekomst meer groenvoorziening willen zien en een speeltuin voor de kinderen. Een attractie zoals een klimmuur vond ze te overdreven, omdat dit te veel toeristen en kinderen van buiten de stad zou aantrekken. Hierdoor zou de huidige rust en sfeer verdwijnen. Met een speeltuin kon het toch gebruikt worden, zouden meer moeders met kinderen hier naar toe komen en zou de ruïne de fantasie van de kinderen kunnen verruimen.

Bij Brederode waren er meerdere participanten die aangaven het leuk te vinden als er een mogelijkheid was om een ijsje te halen. Dit werd op een zonnige zondag door vier respondenten aangegeven. In Schiedam was één respondent die vertelde dat hij (44 jaar oud) het een goed idee vond om de ruïne onderdeel te laten worden van een museum.

Vervolgens hebben de deelnemers nog een aantal stellingen voorgelegd gekregen die mogelijke veranderingen in de toekomst beschreven. De respondenten konden aangeven of ze dachten bij deze verandering de ruïne dan vaker te gaan gebruiken. Met andere woorden: of ze denken dat ze vaker bij de ruïne zouden komen wanneer er iets zou veranderen in de toekomst. Alleen bij het verhogen van de toegangsprijs (of in het geval van Duurstede een toegangsprijs heffen) zijn de respondenten geneigd minder vaak te komen (tabel 6.7). Daarbij is er slechts één persoon geweest die heeft aangegeven vaker te komen bij een hogere toegangsprijs. Wel zijn er, vooral bij Brederode (45,5 %), veel respondenten die aangeven dat een hogere toegangsprijs geen invloed zal hebben op hoe vaak ze bij de ruïne langs zullen gaan. Daarbij komt ook nog eens dat het overgrote deel van de respondenten op het moment van enquêteren niet bij de ruïne naar binnen is geweest en dus ook geen entree heeft betaald. Sommigen gaven aan wel eens in de zoveel tijd echt een bezoek te brengen bij de ruïne en dat zou dan minder worden bij een hogere toegangsprijs, maar het langs de ruïne wandelen zou minder beïnvloed worden.

Wanneer:	Duurstede	Brederode	Mathenesse
Er meer informatie over de ruïne beschikbaar zou zijn	3%	88%	Niet in enq.
De ruïne zou uitstralen dat ze meer toegankelijk is voor bezoekers	13%	6%	Niet in enq.
De ruïne van een informatieloket voorzien zou worden	13%	n.v.t.	Niet in enq.
De ruïne een (hogere) toegangsprijs zou krijgen	77%	55%	Niet in enq.
De ruïne opgeknapt zou worden	21%	31%	27%
De ruïne in haar oude staat hersteld zou worden	32%	31%	Niet in enq.
Er meer evenementen op het terrein van de ruïne georganiseerd zouden worden	11%	12%	Niet in enq.

Tabel 6.7 Aantal negatieve reacties op de volgende stellingen.

NB bij Duurstede en Brederode was het negatieve antwoord 'ik zou hier dan minder vaak komend dat ik nu doe' en bij Mathenesse was negatief, ik ben het (geheel) oneens met de stelling: ik zou het positief vinden als

De overige stellingen lokten niet veel negatieve reacties uit. Alleen bij de stellingen die gingen over het opknappen van de ruïne was ongeveer een kwart van de ondervraagden het er niet mee eens. Meer dan de helft van de ondervraagden zou het of juist wel positief vinden of het zou ze niet uitmaken. Wanneer besloten wordt de ruïne op te knappen en weer 'op te bouwen' zou je dus wel omwonenden weggagen, die dan op zoek gaan naar een ander wandel- of recreatie gebied, maar het grootste deel zal vaker of even vaak blijven komen.

De respondenten die aangeven de kasteelruïne niet karakteristiek te vinden voor de omgeving, geven ook vaak aan vaker bij de ruïne te komen wanneer deze opgeknapt zou worden. Vooral respondenten bij de ruïne van Mathenesse in Schiedam gaven aan deze niet karakteristiek te vinden voor de omgeving en vaker te komen als deze wordt opgeknapt

Tabel 6.8 kruistabel (crosstabulation).

De ruïne is karakteristiek voor de omgeving * Wanneer de ruïne opgeknapt zou worden

			Wanneer de ruïne zou worden opgeknapt			
			Meer gebruiken	Neutraal	Minder gebruiken	Totaal
De ruïne is karakteristiek voor de omgeving	mee eens	Count Expected count	23 22,8	25 23,6	18 19,6	66 66,0
	niet mee eens	Count Expected count	5 5,2	4 5,4	6 4,4	15 15,0
	Totaal	Count Expected count	28 28,0	29 29,0	24 24,0	81 81,0

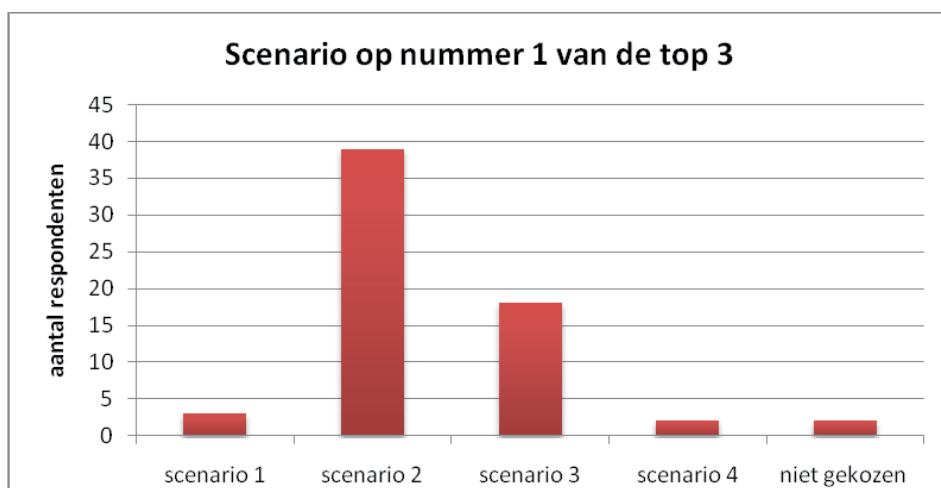
Tot slot mochten de ondervraagden bij Duurstede en Brederode een top drie samenstellen van een viertal toekomst scenario's. De scenario's waren:

- Scenario 1: De ruïne wordt niet verder meer onderhouden en zal langzamerhand vergaan.
 Scenario 2: De ruïne wordt behouden op de manier zoals hij nu is
 Scenario 3: De ruïne wordt opgeknapt en voorzien van een café, informatie centrum oid.
 Scenario 4: De ruïne wordt onderdeel van een toeristische attractie (bijvoorbeeld abseilen).

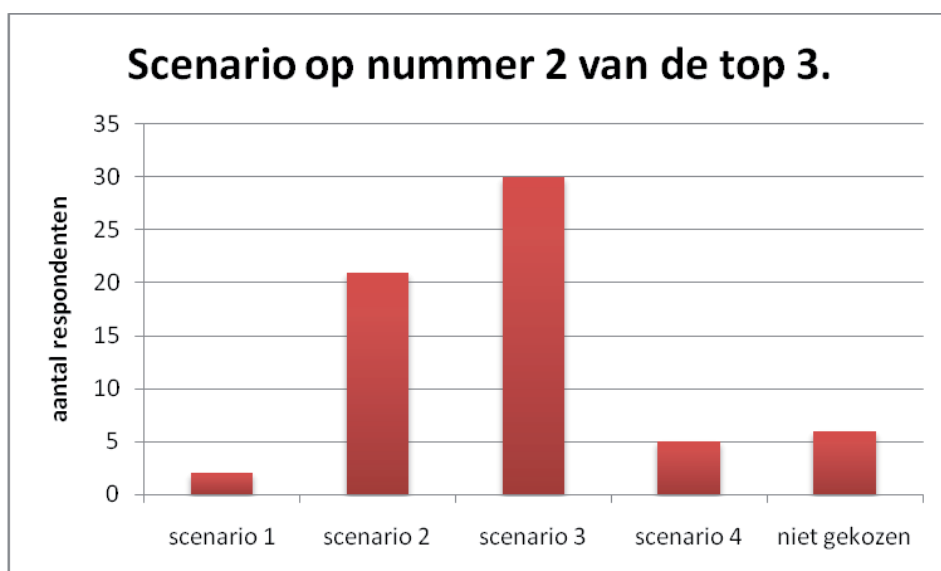
Veel van de participanten wisten al direct een nummer één en twee te noemen. Een derde optie kiezen vonden ze lastiger. Sommigen van hen weigerde überhaupt een derde optie te kiezen want zij vonden de overgebleven twee scenario's niet eens het overwegen waard. Acht personen in totaal wilde geen derde keuze maken. Wel hadden deze personen allemaal scenario 2 of 3 op nummer één staan.

De vier meest genoemde volgordes zijn: 2-3-4, 3-2-4, 2-3-1 en 3-2-1. De meest gekozen top drie van scenario's is: 2-3-4. Op nummer 1 staat daarbij 'de ruïne wordt behouden zoals hij nu is'. In totaal hebben 39 van de 64 ondervraagden dit tweede scenario op nummer 1 staan (figuur 6.12). 18 personen hebben scenario 3 op de eerste plaats gezet. Op de tweede plaats werd 21 keer scenario 2 geplaatst en 30 keer scenario 3 (figuur 6.13). Scenario 1 komt het minst vaak voor in de top 3 van de respondenten (figuur 6.14). 30 ondervraagden hebben scenario 1 niet in hun top drie geplaatst. Ook scenario nummer 4 is vaak (23 keer) buiten de top drie gelaten.

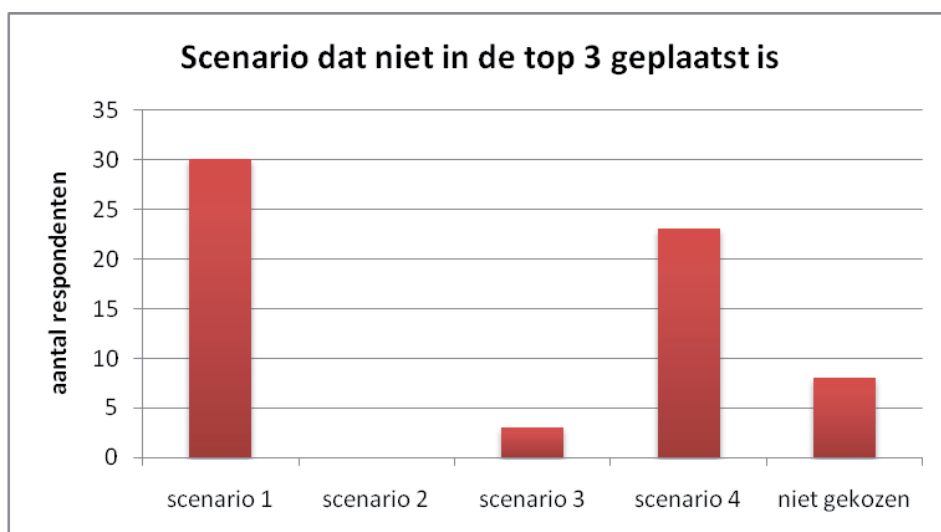
Al met al willen de ondervraagde omwonenden van de ruïnes het liefst zien in de toekomst op de manier waarop hij nu behouden wordt. Dit scenario wordt wel op de voet gevolgd door de optie om de ruïne op te knappen en te voorzien van een café.

Figuur 6.12 Scores toekomstscenario's: nr. 1.

Figuur 6.13 Scores toekomstscenario's: nr.2.

Figuur 6.14 Scores toekomstscenario's: niet in top 3.

6.7 Samenvattend per ruïne

Duurstede

De meeste ondervraagden in de omgeving van de ruïne waren bezig hun hond uit te laten. Bij Duurstede waren dan ook de meeste participanten die aangaven dagelijks in de buurt van de ruïne te komen. Slecht één ondervraagde gaf aan het terrein slecht toegankelijk te vinden. De overige respondenten vonden het niet storend dat het kasteelterrein zelf niet betreden kon worden. Het is blijkbaar voldoende toegankelijk wanneer de ruïne rondom bekeken kan worden. Bij de ruïne van Duurstede zijn ook de meeste mensen te vinden die positief reageerden op de vraag wat zij van de combinatie van de ruïne en haar omgeving vinden. Ook vinden de meeste mensen deze ruïne een goede locatie voor bruiloften en andere feesten. Wel zijn de respondenten van mening dat de informatievoorziening onvoldoende is.

Brederode

Bij Brederode waren veel van de respondenten wandelaars. Grotendeels gaven zij aan wekelijks bij de ruïne te komen, maar niet dagelijks. Over de toegankelijkheid van het park waren veel respondenten ontevreden. Doordat het wel mogelijk is de ruïne te betreden, maar hier extra actie voor ondernomen moet worden zoals omlopen en entree betalen, werd dit als belemmering gezien. Wel is men tevreden over het aantal bankjes en andere faciliteiten. Veel respondenten vonden de stelling ‘ze zouden de ruïne meer aantrekkelijk moeten maken door meer faciliteiten te bieden zoals: bankjes, wandelpaden, toiletten etc.’ niet van toepassing voor Brederode. De meeste ondervraagden vonden de combinatie tussen de ruïne en haar omgeving goed. Bij de ruïne van Brederode zijn de meeste positieve reactie gekomen op de suggestie de ruïne van een horecagelegenheid te voorzien. Dit kan verklaard worden door het feit dat er geen café in de buurt aanwezig is.

Mathenesse

In Schiedam werden veel verschillende redenen genoemd voor de aanwezigheid bij de ruïne. Een relatief groot deel gaf aan onderweg te zijn naar een specifieke bestemming. In de omgeving zijn dan ook veel potentiële bestemmingen zoals winkels, bedrijven, openbaar vervoer en huizen. Ook hier waren veel mensen die aangaven dagelijks op deze plaats te komen. Bij de ruïne van Mathenesse waren in vergelijking met de respondenten bij de andere twee ruïnes relatief veel mensen het niet eens met de stelling ‘de ruïne hoort bij de stad’. Wel vonden de meeste respondenten dat de ruïne door zo veel mogelijk mensen bezichtigd moet kunnen worden. Bij Mathenesse werd duidelijk het laagst gescoord bij de vraag ‘wat vindt u van het uiterlijk van de ruïne?’ Slechts de helft van de ondervraagden gaf een positieve reactie. Ook konden de respondenten bij Mathenesse zich het minst goed in de voorgestelde sfeerimpressies vinden. Zowel op de stelling ‘ik vind de ruïne romantisch’ als ‘ik vind de ruïne mysterieus’ reageerden weinig mensen instemmend. De combinatie tussen de ruïne en haar omgeving werd door de helft van de ondervraagden negatief beantwoord. Wel zouden ze graag meer faciliteiten zien bij de ruïne, zoals bankjes, wandelpaden, etc. Een horecagelegenheid daarentegen wilde het grootste gedeelte niet.

7 ■ Conclusie en aanbevelingen

Duurstede, Tekening van Roelant Roghman, 1646-47.

In dit laatste hoofdstuk zal geprobeerd worden antwoord te geven op de hoofdvraag:

- *Wat betekenen kasteelruïnes op dit moment voor de omwonenden van deze ruïne en hoe wensen zij de ruïne in de toekomst te beleven?*

Per deelvraag zal gekeken worden wat de uitkomsten zijn van de enquêtes.

Deelvraag 1. Hoe gebruiken omwonende bezoekers de kasteelruïne?

Zoals in het theoretisch kader duidelijk werd bestaan er verschillende functies voor cultureel erfgoed en cultuurhistorische objecten. Gebouwen kunnen een gebruikersfunctie hebben. Naast deze gebruikersfunctie bestaan er sociale, culturele, economische of politieke functies. In dit onderzoek is onderzocht welke functies kasteelruïnes hebben voor omwonenden van de kasteelruïne.

In totaal zijn er 94 mensen ondervraagd bij drie verschillende ruïnes. Zij hadden een gemiddelde leeftijd van 52 jaar. Slechts 10% van de respondenten heeft aangegeven andere ruïnes te bezoeken. Wel bezoeken de meesten zo nu en dan musea of andere cultuurhistorische objecten. 80% van de respondenten komt minimaal eenmaal per week bij de ruïne.

Er zijn verschillende redenen voor het bezoek. De respondenten bij de kasteelruïnes Brederode en Duurstede geven aan dat ze de ruïne voor verschillende doeleinden gebruiken. Het grootste deel zegt de omgeving van de ruïne te gebruiken om te wandelen, zowel met als zonder hond. In Mathenesse zijn er een stuk minder mensen die de hond komen uitlaten bij de ruïne of daar langs komen voor een wandelingetje. Hoogstwaarschijnlijk heeft dit met de omgeving van de kasteelruïne te maken.

Wanneer de omgevingen van de drie ruïnes met elkaar vergeleken worden, is Mathenesse duidelijk de ruïne die in een minst groene omgeving ligt. Brederode en Duurstede zijn beide omringd door bomen, maar bij Mathenesse is er slechts één boom in een straal van 20 meter te vinden. Een ander verschil tussen de drie ruïnes is dat Mathenesse een slag kleiner is dan Brederode en Duurstede. Dit zou eventueel ook invloed kunnen hebben op het aantrekken van wandelaars, maar meer voor de hand ligt het dat een groenere omgeving blijkbaar meer wandelaars aantrekt dan een stedelijke omgeving. In het onderzoek is verder niet doorgevraagd waarom men deze locatie kiest om te doen wat ze aangeven dat ze doen.

Naast deze praktische functie heeft de ruïne een meer symbolische functie. Zo staat de ruïne als symbool voor het verleden. 80% van de ondervraagden is het eens met de stelling 'de ruïne vertelt mij iets over het verleden van de regio'. Dit bevestigt de hypothese dat 'de ruïne een rol zal spelen in de "historisering" van de woon- en werkomgeving van de omwonenden omdat de ruïne verhalen en beelden van het verleden kan oproepen'. Uit het onderzoek blijkt dat de respondenten de ruïne karakteristiek voor de omgeving of stad vinden. Ook hebben ze een gevoel van trots voor de ruïne. Ze willen de ruïne graag laten zien aan bekenden die de omgeving niet of nauwelijks kennen.

Aan de andere kant zijn ze wat terughoudend als het gaat om grote groepen bezoekers. Als argument wordt genoemd dat ze niet zitten te wachten op de drukte die toerisme met zich mee brengt. Alleen in Schiedam zien ze dit niet als een probleem. De omgeving in Schiedam wordt toch al druk bezocht, omdat er ook veel andere gebouwen staan die bezoekers uitnodigen, zoals de kerk en het theater.

Concluderend kan worden vastgesteld dat ruïnes net als andere gebouwen die onder de noemer erfgoed vallen voor de omwonenden een politieke, sociaal-culturele functie hebben. De omwonenden zijn trots op het gebouw, ze willen hem graag aan andere laten zien en vinden hem karakteristiek en beeldbepalend voor de omgeving. De hypothese 'Omwonenden van kasteelruïnes zullen vooral gebruik maken van de sociaal-culturele functie van de ruïne omdat de ruïne invloed heeft op de identiteit/uitstraling van de omgeving.' wordt hiermee bevestigd. Om te kijken of de ruïne ook een economische functie kan vervullen, is respondenten gevraagd of zij meer, hetzelfde of minder gebruik zouden maken van de ruïne wanneer deze een (hogere) entreprijs zou krijgen. Op de meesten heeft het (verhogen van) de entreprijs niet veel invloed. Hierbij moet wel vermeld worden dat deze respondenten niet zelf behoren tot de mensen die altijd als zij komen voor hun bezoek moeten (gaan) betalen. Zij komen dagelijks, maar betalen slechts een enkele keer, dus eventuele (verhoging van) entreeheffing treft hen nauwelijks.

Wel zijn veel mensen positief over de locatie van de ruïne voor bruiloften en andere feesten. Alleen de omwonenden van de ruïne van Mathenesse zijn het hier grotendeels niet mee eens. Maar voor de meeste respondenten is dit wel aantrekkelijk en dus ook een manier waarop de ruïne een economische functie kan hebben.

De ruïne zou mogelijk wel een indirecte invloed kunnen hebben op de economische waarde van de huizen van de omwonenden. Dit is in dit onderzoek niet verder uitgezocht.

Deelvraag 2. Wat heeft invloed op de waardering van de kasteelruïne?

Waardering is subjectief en per persoon verschillend. Toch zijn er vier algemene waardes aan erfgoed toegekend. Dit zijn de esthetische waarde, de cultuurhistorische waarde, de emotionele waarde, en de ecologische waarde. Ook is er een aantal factoren dat de persoonlijke waardering van personen kan beïnvloeden. Volgens Coetier zijn verschillende factoren van invloed bij de mening van leken en specialisten. Naast hoe vaak iemand er komt en dus hoe vertrouwd iemand is met het object, kan hetgeen waar de omwonende de ruïne voor gebruikt ook van invloed zijn op diens waardering voor het object. Kenmerken, zoals vorm of schoonheid van het gebouw zelf spelen eveneens een rol bij de waardering. Daarnaast speelt de kennis een rol bij de beleving van gebouwen. Wel speelt dit bij leken een kleinere rol dan bij specialisten. De omgeving is ook van invloed op de waardering van het gebouw en tot slot ook de sfeer.

De vier factoren die in zowel de enquête van Mathenesse als in de andere enquête zijn opgenomen, zijn: het uiterlijk, de kennis van de respondenten over het object, wat ze van de combinatie van de ruïne en haar omgeving vinden en de sfeer. Deze factoren worden bijna allemaal door de omwonenden van Mathenesse negatiever beoordeeld dan bij de andere ruïnes. Op de vraag over de kennis na, antwoordden de respondenten bij Mathenesse met minder positieve antwoorden dan bij de andere twee ruïnes. Zowel het uiterlijk als de omgeving van Mathenesse kregen maar weinig positieve reacties en de respondenten konden zich slecht vinden in de sfeerimpressies. Dat deze sfeerbeleving zo anders is kan verklaard worden door de verschillen tussen de ruïnes. Al met al worden de beide ruïnes die meer in het groen liggen over het algemeen positiever beoordeeld dan de ruïne gelegen midden in de stad.

Bij de vraag ‘weet u iets over dit gebouw?’ gaf bij Mathenesse tweederde van de mensen aan iets te weten van de ruïne. Dit is een groter deel dan bij Brederode of Duurstede. Maar doordat Mathenesse op de andere vlakken het minst positief gewaardeerd wordt, is de hypothese ‘Voor de omwonenden die kennis hebben over het object zal de attractiewaarde van de ruïne positiever gewaardeerd worden.’ niet aannemelijk. Bovendien staat dat de waardering op basis van kennis los van het feit of kennis correct is of incorrect. Uit dit onderzoek is niet gebleken of de personen met de juiste informatie de ruïne over algemeen positiever waardeerden. Dit zou wel interessant zijn voor verder onderzoek. De respondenten in dit onderzoek leken het niet storend te vinden over de verkeerde informatie te beschikken.

Deelvraag 3. Wat zijn gewenste toekomstscenario's voor een kasteelruïne?

In Nederland speelt de discussie over wat er met de sporen van de geschiedenis moet gebeuren. In hoeverre kunnen we het behouden wat er is, en met welk doel. Voor kasteelruïnes is er een aantal mogelijkheden. De omwonenden van de drie ruïnes die bij dit onderzoek betrokken waren, kregen een aantal mogelijkheden voorgesteld. Waar zo goed als alle respondenten het over eens zijn, is dat ruïnes niet mogen verdwijnen. Ze willen niet dat de ruïnes gesloopt worden. Of de ruïne een andere functie/ bestemming mag krijgen, daar lopen de meningen meer over uiteen.

Over het idee dat de ruïne voorzien zou worden van een horecagelegenheid waren de meeste deelnemers positief. Dit enthousiasme was niet bij elke ruïne even groot. Hoe verder verwijderd van een bestaande horecagelegenheid, hoe meer mensen positief reageerden op het idee. Op het idee dat er een attractie zoals een klimmuur of iets vergelijkbaars bij de ruïne gebouwd zou worden kwamen veel negatieve reacties. De hypothese ‘de omwonenden zullen meer “dingen te doen” willen hebben bij de ruïne omdat dit de gebruikerswaarde zal vergroten’ is niet aannemelijk. De respondenten wilden niet perse iets beleven bij de ruïne. Andere mogelijke aanpassingen hadden over het algemeen weinig invloed op de frequentie van toekomstig bezoek aan de ruïne.

Op één na zijn alle respondenten het er mee eens (of reageren neutraal) dat er in de toekomst meer informatie bij de ruïne aanwezig mag zijn. De meeste respondenten hebben nog niet (veel) informatie over de ruïne. Ook is een deel van de respondenten van mening dat de informatie voorziening onvoldoende is. De respondenten geven dus aan dat ze meer informatie over de ruïne zouden willen. Hiermee is de hypothese 'de omwonenden zullen aangeven meer kennis te willen krijgen over het object. Hierdoor zullen ze de ruïne in de toekomst positiever waarderen omdat kennis de attractiewaarde kan vergroten' bevestigd.

Als de omwonenden het voor het zeggen hebben zouden de ruïnes allemaal behouden blijven zoals dat nu ook gebeurt. Bij alle drie de ruïnes is het huidige behoud verschillend, maar bij elke ruïne stond het scenario 'de ruïne behouden op de manier zoals hij nu behouden wordt' het vaakst bovenaan. Op de tweede plaats zouden de omwonenden het voor een deel positief beoordelen wanneer de ruïne opgeknapt zou worden en worden voorzien van een café. Op een gedeelte derde plaats staat zowel het scenario 'de ruïne zal niet verder mee onderhouden worden en langzaam vergaan' en 'de ruïne zal onderdeel worden van een toeristische attractie' (bijvoorbeeld abseilen). De respondenten vonden over het algemeen beide scenario even slecht. Er waren zelfs mensen die uit geen van deze beide opties wilde kiezen.

Aanbevelingen voor de toekomst van de drie kasteelruïnes

Algemeen

Uit het onderzoek kunnen geen generaliserende conclusies getrokken worden voor de totale populatie van alle kasteelruïnes in Nederland. Want er zijn immers slechts 94 bezoekers bij drie ruïnes ondervraagd. Wel is er een duidelijk beeld naar voren gekomen van wat de 94 ondervraagde omwonenden voor ideeën hebben over de toekomst van de ruïne.

In het algemeen worden de ruïnes op dit moment op verschillende manieren beleefd en door de respondenten verschillend gewaardeerd. Er zijn diverse factoren die deze waardering beïnvloeden. Het verschilt per ruïne waar haar krachten en zwakke punten liggen. Mijn algemene advies is om de elementen waar de ruïne positief op beoordeeld wordt in stand te houden. Bij grote veranderingen zul je veel van de frequente bezoekers verliezen. Grote veranderingen die zowel invloed hebben op het uiterlijks als op de sfeer rondom de ruïne maken dat de ruïne anders beleefd en in veel gevallen negatiever gewaardeerd wordt. Een mogelijk gevolg van het negatief waarderen is dat de binding met de ruïne zal verminderen of verdwijnen.

Deze terugval in waardering en binding gaat alleen op bij de ruïnes waar de omwonenden op dit moment tevreden over zijn. De ruïnes die nu negatief beoordeeld worden, zouden wellicht wel kunnen profiteren van een opknapbeurt. Of er andere mensen dan de omwonenden wel vaker langs zouden komen bij de ruïne als er grote veranderingen worden aangebracht, zoals het realiseren van een attractie bij de ruïne, kan uit dit onderzoek niet worden afgeleid. Mocht dit het geval zijn dan zal er een afweging gemaakt moeten worden welke belangen zwaarder wegen.

Ik raad aan om de belangen van de omwonenden niet te onderschatten. De ruïne betekent voor de omwonenden namelijk hoogstwaarschijnlijk meer dan voor de (eventueel betalende) incidentele bezoeker. Naast dat de omwonenden de ruïne op verschillende manieren gebruiken, heeft zij ook een symbolische functie. Op dit moment is het zo dat de omwonenden trots zijn op de ruïne en haar karakteristiek vinden voor de omgeving. Daardoor werkt de ruïne mee aan de versterking van de lokale identiteit. Wanneer de binding met de ruïne minder wordt zal zij deze sociaal-culturele functie verliezen. Een toestroom van toeristen schrikt de omwonenden in ieder geval af.

Aanbeveling voor de drie onderzochte ruïnes

Bij Duurstede en Brederode waren de mensen erg enthousiast over het uiterlijk en de omgeving van de ruïne. Ik raad aan het uiterlijk en de omgeving dan ook niet te veranderen. Zeker bij Brederode zijn de ondervraagden bang dat de ruïne te veel ingebouwd gaat worden. De ruïnes van Brederode en Duurstede kunnen volgens de meeste mensen het beste in de huidige staat behouden worden. De meeste respondenten zetten dit scenario op nummer één. Deze vraag was niet opgenomen in de enquête bij Mathenesse dus mogelijkwerwijs denken de omwonenden er daar anders over. Mathenesse namelijk werd het minst vaak positief gewaardeerd als het ging

om uiterlijk of omgeving van de ruïne. Hier zou een aanpassing positief kunnen uitwerken. Zelf vind ik de suggestie van een van de omwonenden om 's avonds weer lampen op de ruïne te schijnen een erg goed idee. Op deze manier komt hij letterlijk en figuurlijk in de spotlights te staan. Dit is een mooie eerste stap om meer waardering voor de ruïne te realiseren.

Wanneer naar de toekomstwensen gekeken wordt, vinden de respondenten bij alle drie de ruïnes een attractie zoals een klimmuur een slecht idee. Ook bij het idee van een hotel werden niet veel positieve reacties gegeven. Ik raad dan ook aan om bij geen van de drie ruïnes dergelijke voorzieningen te plaatsen. De gebruikswaarde van de ruïne moet niet veranderen. Alleen bij de stelling 'als de ruïne voorzien zou worden van een horecagelegenheid' werd er door sommige respondenten aangegeven dat ze dan vaker langs zouden komen. Maar dit verschilde wel behoorlijk per ruïne. Wanneer er geen horecagelegenheid in de buurt is, is het gewenst om een café te realiseren bij de ruïne om bezoekers te trekken. Ik raad aan dit bij Brederode te realiseren. Op deze manier kan de economische functie van de ruïne zich uitbreiden.

Aan de attractiewaarde kan wel nog wat veranderd worden. De meeste respondenten hebben weinig informatie over de ruïne. Ook is een deel van de respondenten van mening dat de informatievoorziening onvoldoende is. Ik raad aan de informatievoorziening te verbeteren. Een goed medium hiervoor is de plaatselijke krant. Respondenten geven aan niet vaak zelf op zoek te gaan naar informatie maar het wel interessant te vinden als ze de informatie tegen komen.

De bovenstaande aanbevelingen heb ik afgeleid uit de door mij geïnventariseerde wensen van 94 omwonende bezoekers en die dus vooral hún aanbevelingen. Graag wil ik ook nog een persoonlijke suggestie van mijzelf aanbieden bij de vraag van de NKS naar wat kan worden gedaan om in ons land de belangstelling voor, betrokkenheid bij en kennis van (de) kasteelruïnes te stimuleren, te verruimen en te verspreiden onder de bevolking.

Daarvoor wil ik attenderen op een zeer geslaagd initiatief dat is gerealiseerd door enkele musea die, evenals de NKS, bepaalde delen van het aan hen toevertrouwde erfgoed meer onder de aandacht van het publiek wilden brengen.

Zij zochten samenwerking met een jeugdtheatergezelschap, met het verzoek om bij een bepaalde groep schilderijen (uit een bepaalde periode, van een bepaalde schilder, over een bepaald thema, etc.) de geschiedenis van en achter deze schilderijen / periode / schilder, etc., door een of meer acteurs 'tot leven' te brengen. Dit werd gedaan in de vorm van een door die acteurs ontworpen toneelvoorstelling. Vervolgens werd aan diverse lagere en middelbare scholen aangeboden deze toneelvoorstellingen voor hun scholieren te spelen 'op locatie', dat wil dus zeggen in het museum in de zaal waar de schilderijen hingen.

De scholen konden de kinderen op deze speciale bezoeken voorbereiden tijdens bijvoorbeeld hun geschiedenislessen. Het bleek dat er ook achteraf nog veel over werd nagepraat in de klas. Al met al een groot succes, voor zowel het museum, de acteurs/actrices, de scholen en niet te vergeten de ouders van de leerlingen, die vaak juist via deze speciale educatieve actie van de musea voor hun kinderen ook zelf bij de musea op bezoek gingen! Deze manier van openstellen van de ruïne vergroot het aantal bezoekers. Zo krijgen die bezoekers ook gelijk veel informatie. De ruïne heeft bovendien niet te lijden onder de drukte van een grote toestroom toeristen.

Slotbeschouwing

Achteraf gezien zijn er keuzes in dit onderzoek die ik beter anders had kunnen nemen. Ik had beter niet kunnen beginnen met het afnemen van de enquêtes om daarna pas het theoretisch kader af te ronden. Dit werd nu ingegeven door de samenwerking met medeonderzoeker Michiel van Ginkel, waardoor deze volgorde praktischer was. Uiteindelijk kwam het toch niet goed uit en bleek het lastig om goede vragen te stellen zonder theoretisch kader. Tijdens het schrijven van het kader verkreeg ik nieuwe inzichten die ik niet verwerkt had in mijn enquête. Daarom is het theoretisch kader toch wat beperkt gebleven. Na het schrijven van het theoretisch kader vond ik dat ik een essentiële vraag in mijn enquête miste. Dit was de vraag welk cijfer de respondenten zouden geven voor de ruïne in zijn geheel. Op die manier had ik er beter achter kunnen komen welke factoren van invloed waren op een negatieve waardering van de ruïne.

Een andere beslissing waarvan ik achteraf spijt heb, is dat ik in het begin mijn populatie niet zo had gekozen dat ik er een aselechte steekproef uit kon nemen. Ik had daarbij ook omwonenden thuis kunnen benaderen. Als ik dit wel had gedaan dan had ik meer statistische berekeningen kunnen toepassen en daardoor kunnen generaliseren over de hele populatie. Bovendien had ik ook kunnen onderzoeken hoe de relatie met de ruïne was voor niet-bezoekende omwonenden.

In dit onderzoek is uitwerken van de enquêtes beperkt tot alleen beschrijvende statistiek. Voor de opdrachtgever (de Nederlandse Kastelenstichting) maakt dit niet uit.

Al met al ben ik toch tevreden over het eindresultaat. Ik denk dat mijn uitkomsten op sommige punten overeen komen met de twee voorgaande onderzoeken en op sommige punten zullen verschillen.

Bronnen & Bijlagen

Mathenesse. Luchtfoto van KLM Aerocarto, 1959.

Bronnen

Literatuurlijst

- Asselbergs, F., 2003. *Het monument en de echtheid van het bestaan: een voorgezet pleidooi voor het cultureel argument*. Online http://dare.ubn.kun.nl/bitstream/2066/19292/1/19292_monuendee.pdf [geciteerd 19-06-'11]
- Ashworth, G. & P. Howard, 1999. *European Heritage Planning and Management*. Exeter.
- Bouwmeester, H., *Monumentenzorg is een ontwikkelingszaak*, NEPROM magazine. online: www.neprom.nl/file.aspx?fileinleid=73 [geciteerd 15-06-'11]
- Coeterier J.F., 1995. *De beleving van cultuurhistorische objecten, een verkennend onderzoek in Meierij van Den Bosch*, Onderzoeksreeks Nota Landschap nr.5 Dienst Landbouwkundig Onderzoek Staring Centrum, Wageningen.
- Duinhoven, G., 2005. 'De waarde van cultuurhistorisch erfgoed in keiharde Euro's', *Belvedere*, jaargang 9 nummer 26, p. 1-7.
- Eerden, M., E. Luiten, A. van der Zande, J. Kolen, R. During, 2008. *Op Historische Gronden, Erfgoed in een context van ruimtelijk ontwerp, planning en democratie*. Rotterdam
- Frijhoff, W., (2007) *Dynamisch erfgoed*, Bewerking van afscheidsrede Vrije Universiteit Amsterdam, Amsterdam.
- Gemeente Utrecht, 2007. *Funderingen verdedigings-toren kasteel Vredenburg gevonden*. Online www.utrecht.nl/smartsite.dws?id=12564&persberichtID=213501&type=pers [geciteerd 31-05-2011]
- Gorp, B. van, 2003. *Bezienswaardig? Historisch-geografisch erfgoed in toeristische beeldvorming*, Delft.
- Graham, B., G.J. Ashworth, & J.E. Tunbridge, 2000. *A geography of heritage, power, culture en economy*, London.
- Haslinghuis, E.J., & H. Janse, 1997. *Bouwkundige termen. Verklarend woordenboek van de westerse architectuur- en bouwhistorie*. Leiden, 3e druk.
- Jong, A. de, 2001. *Dirigenten van de herrinering, museïsering en nationalisering van de volkscultuur in Nederland, 1815-1940*. Nijmegen.
- Jong, J. de, 2010. *Behoud of vernietiging? Omgang met het industrieel erfgoed in Utrecht*. Utrecht.
- Kasteelduurstede, 2011. *Catering*, online: <http://www.kasteelduurstede.nl/catering/> [geciteerd 02-06-'11]
- Kasteleninnederland (2010) Brederode, Online: www.kasteleninnederland.nl/kasteel11.php [geciteerd 22-05-'11]
- Kastelenstichting Holland en Zeeland, 2000. *Ruïne van Brederode*. Online: www.kastelenhollandzeeland.nl/brederode.htm [geciteerd 23-05-'11]
- Laarse van der R., 2005. 'Erfgoed en de constructie van vroeger; Bezeten van vroeger, Erfgoed, identiteit en musealisering', in *'Beelden van de buitenplaats. Elitenvorming en notabelencultuur in Nederland in de negentiende eeuw'*. Hilversum, p. 9-36.
- Linssen M., 2005. 'Ruimtelijk planbureau gooit een balletje op over belevingswaarde, Schoonheid is geld', *Belvedere*, jaargang 9 nummer 26, p. 15-16.
- OCW, LNV, VROM, V&W, 1999. *Nota Belvedere, beleidsnota over de relatie cultuurhistorie en ruimtelijke inrichting*. Den Haag.
- Schulte A.G., M.J. Kuipers-Verbuijs e.a, 1997. *Ruïnes in Nederland*. Zwolle.
- Smits, M., 1999. *Take a walk on the wildside. Een onderzoek naar inrichtingsconcepten die van invloed zijn op de beleving van de omgeving van een wandelaar*. Tilburg.
- Vogelzang, F., 2005. 'Erfgoed, identiteit, integratie', *GM kwadraat* nummer 4. Erfgoed tijdschrift van Utrecht.
- Vries, S. de, 2009. *Beleving & recreatief gebruik van natuur en landschap; naar een robuuste en breed gedragen set van indicatoren voor de maatschappelijke waardering van natuur en landschap*. Wageningen, WOt-rapport 100.
- Werkman, R.A., & C.J.A.M. Termeer, 2007. *Het Nederlandse debat rondom Landbouw, Landschap en het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid*. Wageningen.

Bijlage 1

De enquête

Enquête Beleving van Ruïnes.

Wensen van omwonenden van een kasteelruïne over de toekomst van de ruïne.

CODE ENQUÊTEUR:

ENQUÊTENUMMER:

LOCATIE:

Onderdeel A. introductie.

1. Wat is de reden dat u hier rondloopt?

2. Woont u in de omgeving? (Open gesteld)

☐ ja	☐ nee of postcode:
☐ < 5 km	☐ 5-10 km
☐ 10 – 20 km	☐ > 20 km

3. Hoe vaak komt u hier? (Open gesteld)

☐ dagelijks	☐ één keer per jaar
☐ wekelijks	☐ één keer per 5 jaar
☐ maandelijks	☐ één keer per 10 jaar
☐ paar keer per jaar	☐ dit is mijn eerste en enige keer.

4. Stel dat u gasten hebt die de omgeving hier nauwelijks kennen (bijvoorbeeld een oom uit Amerika) welk gebouw, object of landschap zou u dan het eerst hier in de omgeving laten zien?

- 1e
- 2e.....
- 3e.....

5. Welk gebouw is naar uw mening het meest beeldbepalend en/of eigen en/of karakteristiek voor deze stad/regio?

.....

Onderdeel B. waardering van de ruïne.

6a. Wat vindt u van het uiterlijk van de ruïne?: (Open gesteld)

☐ positief	☐ neutraal	☐ negatief

Steekwoorden:

.....

6b. Wat vindt u van de openheid/toegankelijkheid van het terrein en waarom?: (Open gesteld)

☐ positief	☐ neutraal	☐ negatief

Steekwoorden: ..

.....

6c. Wat vindt u van de combinatie van de ruïne en haar omgeving waarom?: (Open gesteld)

☐ positief	☐ neutraal	☐ negatief

Steekwoorden:

.....

7a. Denkt u iets van de ruïne te weten?

☐ nee	☐ ja; Namelijk:.....

7b. Wat vind u van de informatievoorziening?

- ☐ voldoende ☐ onvoldoende
Mogelijke steekwoorden: ☐ makkelijk te verkrijgen ☐ niet makkelijk te verkrijgen
 ☐ voldoende diepgaand ☐ te oppervlakkig ☐ te ingewikkeld

7c. Waarover wilt u informatie? (meerkeuze antwoord)

- ☐ Evenementen rondom de ruïne
☐ De geschiedenis van de ruïne
☐ De geschiedenis van het gebied/ de regio
☐ Al het bovenstaande
☐ Overig
☐ Ik heb geen informatie

Onderdeel C. Huidige beleving van de ruïne.

Onderstaande stellingen kunt u op de volgende manier beantwoorden:

1=geheel mee eens 2= mee eens 3=niet mee eens, niet mee oneens 4= oneens 5= geheel oneens

8. De ruïne hoort bij de stad/omgeving	1	2	3	4	5
9. De ruïne verteld mij iets over het verleden van de regio	1	2	3	4	5
10. De ruïne is karakteristiek voor de omgeving	1	2	3	4	5
11. De ruïne moet voor de komende generaties ook nog zichtbaar zijn	1	2	3	4	5
12. De ruïne moet door zoveel mogelijk mensen bezichtigd kunnen worden	1	2	3	4	5
13. Ik vind dat er voldoende informatie aanwezig is bij de ruïne	1	2	3	4	5
14. Ik vind de ruïne romantisch	1	2	3	4	5
15. Ik vind de ruïne mysterieus	1	2	3	4	5
16. De ruïne mag van mij een andere functie krijgen	1	2	3	4	5
17. De ruïne mag van mij gesloopt worden	1	2	3	4	5
18. Ze zouden de ruïne meer aantrekkelijker moeten maken voor bezoekers door meer faciliteiten zoals bankjes, wandelpaden, toilet en informatieloketten aan te bieden:	1	2	3	4	5
19. De ruïne is/(zou) een geweldige locatie (zijn) voor evenementen, bruiloften en andere feesten	1	2	3	4	5

Onderdeel D Toekomst wensen voor de ruïne.

Onderstaande stellingen kunt u beantwoorden met de volgende drie antwoorden:

- 1= ik zou de ruïne meer gaan gebruiken
2= ik zou dan de ruïne gebruiken op dezelfde manier als ik dat nu doe
3= ik zou de ruïne minder gaan gebruiken

20. Wanneer de ruïne een hotel zou worden:	1	2	3
21. Wanneer de ruïne voorzien zou worden van een horecagelegenheid zoals een café:	1	2	3
22. Als de ruïne werd vergezeld door een attractie zoals een klimmuur:	1	2	3
23. Wanneer er meer informatie over de ruïne en haar geschiedenis beschikbaar is:	1	2	3
24. Wanneer de ruïne meer zou uitstralen dat ze toegankelijk is voor bezoekers:	1	2	3
25. Wanneer de ruïne een (hogere) toegangsprijs zou krijgen:	1	2	3
26. Wanneer de ruïne zou worden opgeknapt:	1	2	3
27. Wanneer de ruïne in de oude staat hersteld zou worden dan zou ik:	1	2	3
28. Wanneer de ruïne van een informatieloket voorzien zou worden:	1	2	3
29. Wanneer er meer evenementen op het terrein van de ruïne georganiseerd zouden worden dan zou ik	1	2	3

30. Zet de onderstaande scenario's in een top 3 zoals u de toekomst het liefst zou zien:

- Scenario 1: De ruïne wordt niet verder meer onderhouden en zal langzamerhand vergaan.
Scenario 2: De ruïne wordt behouden op de manier zoals hij nu is
Scenario 3: De ruïne wordt opgeknapt en voorzien van een café, informatie centrum oid.
Scenario 4: De ruïne zal onderdeel worden van een toeristische attractie, hierbij kan je denken aan de mogelijkheid om te kunnen abseilen.

1:
2:
3:

Onderdeel E. persoonskenmerken

31. Wat is uw geslacht?

- ☐ man
☐ vrouw

32. Wat is uw leeftijd? Jaar

33. Wat is uw hoogst behaalde opleiding:

- ☐ geen
☐ middelbare school
☐ MBO
☐ HBO
☐ WO

34. Hoe is uw huishouden samengesteld?

- ☐ Alleenstaand
☐ Samenwonend/gehuwd, zonder kinderen
☐ Samenwonend/ gehuwd, met kinderen
☐ Éénouder gezin
☐ anders, namelijk.....

35. Bezoekt u vaker Ruïnes?

- ☐ vaak
☐ soms
☐ zelden tot nooit

36. Bezoekt u wel eens cultuurhistorische objecten (cultureel erfgoed?)

- ☐ vaak
☐ soms
☐ zelden tot nooit

37. Bezoekt u wel eens musea of andere historische informatie punten?

- ☐ vaak
☐ soms
☐ zelden tot nooit

Bijlage 2

De verkorte enquête

Verkorte enquête Beleving van Ruïnes.

Wensen van omwonenden van een kasteelruïne over de toekomst van de ruïne.

CODE ENQUÊTEUR:

ENQUÊTENUMMER:

LOCATIE:

Onderdeel A introductie.

1. Woont u in de omgeving? (Open gesteld)

☐ ja	☐ nee
☐ < 5 km	☐ 5-10 km
☐ 10 – 20 km	☐ > 20 km

2. Wat is de reden dat u hier rondloopt?

3. Hoe vaak komt u hier? (Open gesteld)

☐ dagelijks	☐ paar keer per jaar
☐ wekelijks	☐ één keer per jaar
☐ maandelijks	☐ minder dan 1 keer per jaar

Onderdeel B. waardering van de ruïne.

4a. Wat vindt u van het uiterlijk van de ruïne?:

☐ positief	☐ neutraal	☐ negatief

Steekwoorden:
.....

4b. Wat vindt u van de openheid/toegankelijkheid van het terrein en waarom?: (Open gesteld)

☐ positief	☐ neutraal	☐ negatief

Steekwoorden:
.....

4c. Wat vindt u van de combinatie van de ruïne en haar omgeving waarom?: (Open gesteld)

☐ positief	☐ neutraal	☐ negatief

Steekwoorden:
.....

5. Denkt u iets van de ruïne te weten?

☐ nee	☐ ja; Namelijk:.....
-

Onderstaande stellingen kunt u op de volgende manier beantwoorden:

1=geheel mee eens 2= mee eens 3=niet mee eens, niet mee oneens 4= oneens 5= geheel oneens

6. De ruïne hoort bij de stad/omgeving	1	2	3	4	5
7. De ruïne verteld mij iets over het verleden van de regio	1	2	3	4	5
8. De ruïne is karakteristiek voor de omgeving	1	2	3	4	5
9. Ik vind de ruïne romantisch	1	2	3	4	5
10. Ik vind de ruïne mysterieus	1	2	3	4	5

11. Ik vind dat er voldoende informatie aanwezig is bij de ruïne	1	2	3	4	5
12. De ruïne moet door zoveel mogelijk nebsen bezichtigd kunnen worden	1	2	3	4	5
13. De ruïne mag van mij een andere functie krijgen	1	2	3	4	5
14. De ruïne mag van mij gesloopt worden	1	2	3	4	5
15. Ze zouden de ruïne meer aantrekkelijker moeten maken voor bezoekers door meer faciliteiten zoals bankjes, wandelpaden, toilet en informatieloketten aan te bieden:	1	2	3	4	5
16. De ruïne mag onderdeel worden van een café	1	2	3	4	5
17. De ruïne zou een attractie moeten worden, zoals een klimmuur	1	2	3	4	5
18. Ik zou het leuk vinden als de ruïne wordt opgeknapt	1	2	3	4	5

Onderdeel E. persoonskenmerken

19. Wat is uw geslacht?

- ☐ man
- ☐ vrouw

20. Wat is uw leeftijd? Jaar

21. Wat is uw hoogst behaalde opleiding?

22. Hoe is uw huishouden samengesteld?

- ☐ Alleenstaand, geen kinderen
- ☐ ...Alleenstaand, met kinderen
- ☐ Samenwonend/gehuwd, zonder kinderen
- ☐ Samenwonend/ gehuwd, met kinderen
- ☐ anders, namelijk.....

23. Bezoekt u vaker Ruïnes?

- ☐ vaak
- ☐ soms
- ☐ zelden tot nooit

24. Bezoekt u wel eens cultuurhistorische objecten (cultureel erfgoed?)

- ☐ vaak
- ☐ soms
- ☐ zelden tot nooit

25. Bezoekt u wel eens musea of andere historische informatie punten?

- ☐ vaak
- ☐ soms
- ☐ zelden tot nooit

Bijlage 3

Logboek enquêteren

Datum	Tijd	Locatie	Aantal enquêtes	Non-respons	(weers)omstandigheden
Do 24 februari	12.00- 13.00 (1 uur)	Duurstede	3	1	Mistig, droog, koud, proef/test enquêtes.
Do 3 maart	11.15- 14.15 (3 uur)	Duurstede	9	3	Zonnig, koud!
Zo 5 maart	10.15- 14.30 (4,25 uur)	Brederode	10	2	Zonnig maar koud. Veel wielrenners
Zo 13 maart	14.00- 15.30 (1,5 uur)	Mathenesse	0	5	Prima weer, niet heel zonnig, niet heel koud. Er liep niemand van mijn doelgroep langs, 5 die wel langs liepen waren allemaal non-respons
Do 17 maart	11.00- 16.30 (5,5) uur	Brederode	8	3	Vrij koud geen regen. Weinig mensen.
Zo 20 maart	11.30- 15.30 (4 uur)	Brederode	15	5	Heel mooi weer. Heel druk. Vrij veel ruiters, en fietsers. Paar van hen die ook stopten en ik dus ook heb onder-vraagd.
Do 24 maart	11.00-17.00 (6 uur)	Duurstede	19	12	Lekker weer
Zo 27 maart	12.30-16.00 (3,5 x 2= 7 uur)	Mathenesse	20	14	Met z'n 2 ^{en} . Redelijk goed weer, redelijk druk. Verkorte enquête
Do 31 maart	13.00-17.00 (3,5 uur)	Mathenesse	10	8	Verkorte enquête, Veel mensen die met het OV mee moesten en daarom niet mee wilde werken. Na een paar keer die dus ook niet meer benaderd.
Totaal	35,75 uur	3 ruïnes	94	53	

Ruïne	totaal aantal enquetes	totaal non-respons	totaal tijd
Brederode	33	10	13,75 uur
Duurstede	31	16	10 uur
Mathenesse	30	22	12 uur

Bijlage 4

Kruistabellen

Hoe vaak komt u hier * Wanneer de ruïne een horeacagelegenheid zou worden Crosstabulation

			Wanneer de ruïne een horeacagelegenheid zou worden			
			Meer ge- bruiken	hetzelfde gebruiken	Minder gebruiken	Total
Hoe vaak komt u hier?	dagelijks	Count Expected count	11 13,6	4 5,8	18 13,6	33 33,0
	wekelijks	Count Expected count	13 13,6	6 5,8	14 13,6	33 33,0
	maandelijks	Count Expected count	11 7,8	5 3,4	3 7,8	19 19,0
	Total	Count Expected count	35 35,0	15 15,0	35 35,0	85 85,0

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp.Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	7,612 *	4	,107
Likelihood Ratio	8,253	4	,083
Linear-by-Linear Association	5,433	1	,020
N of Valid Cases	85		

* 1 cell (11,1%) has expected count less than 5. The minimum expected count is 3,35.

Symmetric Measures

		Value	Asymp.Sig. (2-sided)
Nominal by nominal	Phi	,299	,107
	Cramers V	,212	,107
	N of Valid Cases	85	

Wat vindt u van het uiterlijk van de ruïne en waarom? * Wanneer de ruïne een horecagelegenheid zou worden
Crosstabulation

			Wanneer de ruïne een horecagelegenheid zou krijgen			
			Meer ge- bruiken	hetzelfde gebruiken	Minder gebruiken	Total
Wat vindt u van het uiterlijk van de ruïne?	Positief	Count	28	11	18	57
		% within Wat vindt u van het uiterlijk van de ruïne?	49,1%	19,3%	31,6%	100,0%
		% within Wanneer de ruïne een horecagelegenheid zou krijgen	19,3%	73,3%	51,4%	67,1%
		% of Total	32,9%	12,9%	21,2%	67,1%
	Neutraal	Count	6	4	13	23
		% within Wat vindt u van het uiterlijk van de ruïne?	26,1%	17,4%	56,5%	100,0%
		% within Wanneer de ruïne een horecagelegenheid zou krijgen	17,1%	26,7%	37,1%	27,1%
		% of Total	7,1%	4,7%	15,3%	27,1%
	Negatief	Count	1	0	4	5
		% within Wat vindt u van het uiterlijk van de ruïne?	20,0%	,0%	80%	100%
		% within Wanneer de ruïne een horecagelegenheid zou krijgen	2,9%	,0%	11,4%	5,9%
		% of Total	1,2%	,0%	4,7%	5,9%
	Total	Count	35	15	35	85
		% within Wat vindt u van het uiterlijk van de ruïne?	41,2%	17,6%	41,2%	100%
		% within Wanneer de ruïne een horecagelegenheid zou krijgen	100%	100%	100%	100%
		% of Total	41,2%	17,6%	41,2%	100%

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp.Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	8,062 *	4	,089
Likelihood Ratio	8,807	4	,066
Linear-by-Linear Association	6,718	1	,010
N of Valid Cases	85		

* 4 cells (44,4%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 0,88.

Symmetric Measures

		Value	Asymp.Sig. (2-sided)
Nominal by nominal	Phi	,308	,089
	Cramer's V	,218	,089
	N of Valid Cases	85	

De ruïne is karakteristiek voor de omgeving * Wanneer de ruïne zou worden opgeknapt Crosstabulation

			Wanneer de ruïne zou worden opgeknapt			
			Meer ge- bruiken	hetzelfde gebruiken	Minder gebruiken	Total
De ruïne is karakteris- tiek voor de omge- ving?	Mee eens	Count Expected count	23 22,8	25 23,6	18 19,6	66 66,0
	Niet mee eens	Count Expected count	5 5,2	4 5,4	6 4,4	15 15,0
	Total	Count Expected count	28 28,0	29 29,0	24 24,0	81 81,0

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp.Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	1,105 *	2	,575
Likelihood Ratio	1,087	2	,581
Linear-by-Linear Association	,383	1	,536
N of Valid Cases	81		

* 1 cell (16,7%) has expected count less than 5. The minimum expected count is 4,44.

Symmetric Measures

		Value	Asymp.Sig. (2-sided)
Nominal by nominal	Phi	,117	,575
	Cramers V	,117	,575
	N of Valid Cases	81	

